



Zbierka súdnych rozhodnutí

NÁVRHY GENERÁLNEHO ADVOKÁTA
HENRIK SAUGMANDSGAARD ØE
prednesené 28. januára 2021¹

Vec C-742/19

B. K.
proti
Republika Slovenija (Ministrstvo za obrambo)

[návrh na začatie prejudiciálneho konania, ktorý podal Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Najvyšší súd Slovenskej republiky)]

„Návrh na začatie prejudiciálneho konania – Bezpečnosť a ochrana zdravia pracovníkov – Organizácia pracovného času – Smernica 2003/88/ES – Pôsobnosť – Článok 1 ods. 3 – Smernica 89/391/EHS – Článok 2 ods. 1 a 2 – Uplatniteľnosť na príslušníkov ozbrojených síl členských štátov – Smernica 2003/88/ES – Článok 2 bod 1 – Pojem ‚pracovný čas‘ – Strážna služba vo vojenských zariadeniach“

I. Úvod

1. Týmto návrhom na začatie prejudiciálneho konania Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Najvyšší súd Slovenskej republiky) položil Súdnemu dvoru dve otázky týkajúce sa výkladu smernice 2003/88/ES o niektorých aspektoch organizácie pracovného času².
2. Tieto otázky boli položené v rámci sporu medzi B. K., bývalým poddôstojníkom slovinskej armády, a Slovenskou republikou (Ministerstvom obrany), jeho bývalým zamestnávateľom, vo veci odmeny, ktorá mu mala byť vyplatená za stráženie vojenských zariadení, ktoré pravidelne vykonával počas svojej služby.
3. V tomto kontexte vnútroštátny súd v podstate žiada Súdny dvor, aby spresnil, či osoby vykonávajúce vojenské funkcie v ozbrojených silách členských štátov (ďalej len „vojaci“ alebo „príslušníci ozbrojených síl“) patria do pôsobnosti smernice 2003/88 a či sa má v dôsledku toho ich pracovný čas započítavať, organizovať a obmedzovať v súlade s požiadavkami tejto smernice, a to aj pri takejto strážnej službe.
4. Smernicou 2003/88 sa už zaoberala rozsiahla judikatúra Súdneho dvora. Otázky položené v tejto veci sú však napriek tomu nové a mimoriadne citlivé. Otázka organizácie pracovného času vojakov sa totiž týka fungovania ozbrojených síl členských štátov, teda inštitúcií, ktoré členské

¹ Jazyk prednesu: francúzština.

² Smernica Európskeho parlamentu a Rady zo 4. novembra 2003 (Ú. v. EÚ L 299, 2003, s. 9; Mim. vyd. 05/004, s. 381).

štáty často považujú za základný pilier svojej suverenity a ktorých organizácia v zásade spadá do výlučnej právomoci každého štátu. Okrem toho existuje obava, že uplatnenie tejto smernice na vojakov ohrozuje v praxi operačnú spôsobilosť uvedených síl.

5. V prejednávanej veci sa teda Súdny dvor bude zaoberať vojenským kontextom, o ktorom nemal veľa príležitostí rozhodovať. Jeho hlavnou úlohou bude nájsť „spravodlivú rovnováhu“ medzi právami vojakov ako pracovníkov na ochranu zdravia a bezpečnosť pri práci vrátane obmedzenia pracovného času na jednej strane a záujmom členských štátov na riadnom fungovaní ich ozbrojených síl, ktoré je nevyhnutné na ochranu ich národnej bezpečnosti, na druhej strane.

6. V rámci týchto návrhov navrhнем, aby Súdny dvor rozhodol, že na účely zabezpečenia tejto rovnováhy vojaci v zásade patria do pôsobnosti smernice 2003/88. Z jej pôsobnosti sú však vylúčení, pokiaľ vykonávajú určité „osobitné činnosti“ ozbrojených síl, a to za podmienok, ktoré podrobne opíšem. Vysvetlím tiež, prečo činnosť, akou je stráženie vojenských zariadení, medzi ne v zásade nepatrí.

II. Právny rámec

A. Právo Únie

1. Smernica 89/391/EHS

7. Článok 2 smernice 89/391/EHS o zavádzaní opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia pracovníkov pri práci³ stanovuje:

„1. Táto smernica sa vzťahuje na všetky odvetvia činnosti, verejné a súkromné (priemysel, poľnohospodárstvo, obchod, administratívu, služby, vzdelávanie, kultúru, voľný čas, atď.).

2. Táto smernica sa neuplatňuje tam, kde sú s ňou nevyhnutne v rozpore charakteristiky vlastné pre určité osobitné činnosti verejných služieb, ako sú napríklad ozbrojené sily, polícia alebo pre určité osobitné činnosti služieb civilnej ochrany.

V takom prípade sa bezpečnosť a ochrana zdravia pracovníkov, pokiaľ je to možné, musí zabezpečiť v zmysle cieľov tejto smernice.“

2. Smernica 2003/88

8. Článok 1 smernice 2003/88 v odseku 3 stanovuje:

„Táto smernica sa vzťahuje na všetky odvetvia činností, verejné a súkromné, v zmysle článku 2 smernice 89/391/EHS bez toho, aby boli dotknuté články 14, 17, 18 a 19 tejto smernice.

³ Smernica Rady z 12. júna 1989 (Ú. v. ES L 183, 1989, s. 1; Mim. vyd. 05/001, s. 349).

Táto smernica sa nevzťahuje na námorníkov definovaných v smernici 1999/63/ES^[4] bez toho, aby bol dotknutý článok 2 ods. 8 tejto smernice.“

9. Článok 2 tejto smernice stanovuje:

„Na účely tejto smernice platia tieto definície:

1. ‚pracovný čas‘ je akýkoľvek čas, počas ktorého pracovník pracuje podľa pokynov zamestnávateľa a vykonáva svoju činnosť alebo povinnosti v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi a/alebo praxou;

...“

B. Slovinské právo

10. Zakon o delovnih razmerjih (Zákonník práce) (*Uradni list RS*, č. 21/2013) v § 142 ods. 1 a 2 stanovuje:

„1. Pracovný čas je čas skutočnej práce a čas prestávky v práci podľa § 154 tohto zákona, ako aj čas zodpovedajúci neprítomnosti v práci, ktorú zamestnávateľ ospravedlnil na základe zákona a kolektívnej zmluvy alebo všeobecného právneho predpisu.

2. Čas skutočnej práce zahŕňa celý časový úsek, počas ktorého pracovník pracuje, pričom takýmto časovým úsekom je čas, v ktorom je pracovník k dispozícii zamestnávateľovi a plní svoje pracovné povinnosti v súlade s pracovnou zmluvou.“

11. Zakon o sistemu plač v javnem sektoraju (zákon o systéme odmeňovania vo verejnom sektore) (*Uradni list RS*, č. 56/02 a nasl.) v § 23 stanovuje, že zamestnanci verejnej služby vrátane osôb zamestnaných v slovinskej armáde majú nárok okrem iného na príplatok za prácu vykonávanú v menej priaznivom čase, ako je stanovené v § 32 ods. 3 tohto zákona. Toto ustanovenie spresňuje, že zamestnanci verejnej služby majú nárok aj na náhradu za pracovnú pohotovosť. Odsek 5 tohto paragrafu stanovuje, že výška náhrady za pracovnú pohotovosť je stanovená kolektívnou zmluvou pre verejný sektor.

12. Kolektívna pogodba za javni sektor (kolektívna zmluva pre verejný sektor) v znení účinnom v období, o ktoré ide vo veci samej (*Uradni list RS*, č. 57/2008 a nasl.), v § 46 stanovuje, že „zamestnanci verejnej služby majú nárok na príspevok za čas pracovnej pohotovosti vo výške 20 % základnej hodinovej mzdy. Čas pracovnej pohotovosti zamestnanca verejnej služby sa nepovažuje za pracovný čas“.

13. Vo výkladovom predpise k tejto kolektívnej zmluve (*Uradni list RS*, č. 112-4869/2008) sa spresňuje, že „pracovná pohotovosť znamená, že zamestnanec verejnej služby musí byť zastihnuteľný, aby sa mohol v prípade potreby dostaviť na miesto výkonu práce mimo svojho pracovného času. Pracovná pohotovosť musí byť nariadená písomne. Výška náhrady za pracovnú pohotovosť je rovnaká, bez ohľadu na to, či sa zamestnancovi verejnej služby nariaďuje pracovná pohotovosť počas dňa, v noci, v pracovný deň, v nedeľu alebo vo sviatok“.

⁴ Smernica Rady z 21. júna 1999, ktorá sa týka Dohody o organizácii pracovného času námorníkov, uzavretej Združením majiteľov lodí Európskeho spoločenstva (ECSA) a Odborovou federáciou pracovníkov dopravy v Európskej únii (FST) (Ú. v. ES L 167, 1999, s. 33; Mim. vyd. 05/003, s. 363).

14. Zakon o obrambi (Zákon o obrane) (*Uradni list RS*, č. 92/94 a nasl.) upravuje najmä práva a povinnosti pracovníkov, ktorí vykonávajú povolanie v oblasti obrany.⁵ Ustanovenie § 96 ods. 1 tohto zákona uvádza, že pracovník, ktorý vykonáva povolanie v oblasti obrany, je na základe rozhodnutia nadriadeného a na účely služobných potrieb povinný vykonávať prácu za osobitných pracovných podmienok. Odsek 2 tohto paragrafu spresňuje, že za takúto prácu sa považuje práca vykonávaná v čase, ktorý je z pohľadu pracovníka menej priaznivý, ako aj práca vykonávaná v znevýhodnených podmienkach alebo práca vyžadujúca dodatočné povinnosti, medzi ktoré patrí pracovná pohotovosť alebo zastihnuteľnosť a strážna služba. Odsek 3 uvedeného paragrafu uvádza, že ak pracovník vykonáva prácu počas pracovnej pohotovosti, čas vykonávania skutočnej práce sa považuje za predĺženie pracovného času, pokiaľ tento zákon nestanovuje inak.

15. Ustanovenie § 97 zákona o obrane v odseku 1 stanovuje, že pracovná pohotovosť je čas, počas ktorého je pracovník pôsobiaci v oblasti obrany povinný byť k dispozícii zamestnávateľovi na pracovisku, na inom určenom mieste alebo v mieste bydliska. Odsek 2 tohto paragrafu spresňuje, že čas pracovnej pohotovosti sa nezapočítava do celkového týždenného alebo mesačného pracovného času. Ak pracovník musí počas pracovnej pohotovosti skutočne pracovať, takýto čas skutočnej práce sa započítava do celkového týždenného alebo mesačného pracovného času. Odsek 3 uvedeného paragrafu uvádza, že prípady a spôsoby vykonávania pracovnej pohotovosti na pracovisku, inom určenom mieste alebo v mieste bydliska určuje minister. Prípady a spôsoby vykonávania pracovnej pohotovosti v armáde určuje náčelník generálneho štábu ozbrojených síl. Odsek 4 tohto paragrafu stanovuje, že pracovná pohotovosť na inom určenom mieste je rovnocenná s pracovnou pohotovosťou na pracovisku.

16. Ustanovenie § 97č zákona o obrane v odseku 1 uvádza, že strážna služba trvá spravidla nepretržite 24 hodín. Odsek 2 tohto paragrafu uvádza, že vojaci vykonávajúci strážnu službu sa považujú za pracovníkov s nerovnomerne rozvrhnutým pracovným časom. Čas, počas ktorého nevykonávajú skutočnú prácu, sa nepovažuje za pracovný čas, ale považuje sa za čas pracovnej pohotovosti na pracovisku. Denný pracovný čas počas strážnej služby nemôže presiahnuť 12 hodín. Odsek 3 uvedeného paragrafu spresňuje, že v prípade mimoriadnej udalosti alebo potreby dokončenia už začatej úlohy možno pracovný čas vojakov výnimočne predĺžiť, v takom prípade sa však práca vykonaná nad rámec už odpracovaných 12 hodín považuje za prácu nadčas. Odsek 4 tohto paragrafu stanovuje, že výkon strážnej služby môže trvať nepretržite najviac sedem dní. Vojaci majú nárok na prestávky v práci na mieste, kde vykonávajú strážnu službu, pričom 12 hodín sa považuje za bežný pracovný čas a zvyšných 12 hodín sa považuje za čas pracovnej pohotovosti.

III. Spor vo veci samej, prejudiciálne otázky a konanie na Súdnom dvore

17. B. K. ako poddôstojník slovinskej armády vykonával v kasárňach v meste Slovenska Bistrica (Slovinsko), kde bol pridelený, každý mesiac jeden týždeň strážnu službu v trvaní 24 hodín, a to každý deň v týždni vrátane soboty a nedele. B. K. musel byť v tomto čase neustále zastihnuteľný a prítomný v uvedených kasárňach. V prípade neohláseného príchodu vojenskej polície, inšpekcie alebo zásahovej jednotky bol povinný zapísať ju do evidenčného formulára a plniť úlohy, ktoré mu prideliť jeho nadriadení.

⁵ § 5 tohto zákona spresňuje, že „pracovník, ktorý vykonáva povolanie v oblasti obrany“, je podľa zákona vojak, civilný zamestnanec pracujúci v armáde, alebo iná osoba, ktorá v rámci výkonu povolania vykonáva špecializované administratívne alebo technické úlohy na ministerstve (bod 14a tohto paragrafu). V tomto kontexte je „vojak“ osoba, ktorá vykonáva vojenskú funkciu (bod 14 uvedeného paragrafu).

18. Za túto službu Slovinská republika (Ministerstvo obrany) započítala ako pracovný čas 8 hodín za každý deň strážnej služby a vyplatila B. K. jeho obvyklú mzdu za týchto 8 hodín. Zvyšné hodiny sa nepovažovali za pracovný čas, ale za čas pracovnej pohotovosti na pracovisku. Dotknutej osobe bola teda za tieto hodiny priznaná náhrada za pracovnú pohotovosť vo výške 20 % z tejto mzdy.

19. B. K. podal na Delovno in socialno sodišče v Ljubljani (Súd pre pracovnoprávne spory a spory vo veciach sociálneho zabezpečenia Ľublana, Slovinsko) žalobu proti Slovinskej republike (Ministerstvo obrany), ktorou sa domáha zaplattenia odmeny za prácu nadčas z titulu pracovnej pohotovosti vykonávanej v rámci strážnej služby za obdobie od februára 2014 do júla 2015.⁶ B. K. tvrdí, že v súlade so smernicou 2003/88 tento čas pohotovosti mal byť v celom rozsahu započítaný ako pracovný čas a zodpovedajúcim spôsobom zaplattený, keďže musel byť neustále prítomný na svojom pracovisku alebo v kasárňach, musel byť k dispozícii zamestnávateľovi a mimo svojho bydliska a rodiny.

20. Rozsudkom z 26. septembra 2016 Delovno in socialno sodišče v Ljubljani (Súd pre pracovnoprávne spory a spory vo veciach sociálneho zabezpečenia Ľublana) zamietol žalobu B. K. Podľa tohto súdu Slovinská republika (Ministerstvo obrany) vypočítala odmenu dotknutej osoby v súlade so zákonom o obrane, podľa ktorého sa čas pracovnej pohotovosti na pracovisku alebo na inom určenom mieste v celom rozsahu nepovažuje za pracovný čas. B. K. má teda z titulu sporných hodín nárok len na náhradu za pracovnú pohotovosť, ktorá mu bola zaplattená.

21. B. K. podal odvolanie na Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani (Odvolací súd pre pracovnoprávne spory a spory vo veciach sociálneho zabezpečenia Ľublana, Slovinsko). Rozsudkom zo 4. mája 2017 tento súd zamietol odvolanie B. K. a potvrdil prvostupňový rozsudok. Odvolací súd sa predovšetkým domnieval, že zákon o obrane nie je v rozpore so smernicou 2003/88, keďže podľa článku 2 ods. 2 prvého pododseku smernice 89/391 sa tieto dve smernice neuplatňujú v prípade, keď špecifická povaha určitých osobitných činností verejnej služby, najmä ozbrojených síl, nevyhnutne bráni uplatneniu týchto smerníc, čo je prípad služby v slovinskej armáde.

22. B. K. následne podal proti odvolaciemu rozsudku opravný prostriedok „Revision“ na Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Najvyšší súd Slovinskej republiky). Za týchto okolností tento súd rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

- „1. Vzťahuje sa článok 2 [smernice 2003/88] aj na pracovníkov pôsobiacich v oblasti obrany a na vojakov vykonávajúcich strážnu službu v čase mieru?
2. Bráni článok 2 [smernice 2003/88] vnútroštátnej právnej úprave, podľa ktorej sa čas pracovnej pohotovosti, ktorú pracovníci pôsobiaci v armáde vykonávajú na pracovisku alebo na inom určenom mieste (nie však v mieste bydliska), alebo prítomnosť vojakov pôsobiacich v oblasti obrany v čase strážnej služby, počas ktorej títo vojaci nevykonávajú skutočnú prácu, musia však byť fyzicky prítomní v kasárňach, nezapočítava do pracovného času?“

⁶ B. K. sa konkrétnejšie dožaduje rozdielu medzi zaplattenou náhradou za pracovnú pohotovosť (ktorá je, pripomínam, 20 % základnej mzdy za hodinu) a hodnotou nadčasov (teda 130 % tejto mzdy).

23. Tento návrh na začatie prejudiciálneho konania z 10. septembra 2019 bol doručený Súdnu dvoru 10. októbra 2019. V konaní na Súdnom dvore predložili písomné pripomienky slovinská⁷, nemecká a francúzska vláda, ako aj Európska komisia. Tie isté oprávnené subjekty, ako aj španielska vláda boli zastúpené na pojednávaní, ktoré sa konalo 21. septembra 2020.

IV. Analýza

24. Na úvod je vhodné pripomenúť, že smernica 2003/88⁸ stanovuje súbor „minimálnych požiadaviek“⁹ v oblasti organizácie pracovného času. Podľa tejto smernice sú členské štáty povinné prijať opatrenia nevyhnutné na zabezpečenie toho, aby každý pracovník mal nárok najmä na minimálny *denný odpočinok* v trvaní 11 po sebe nasledujúcich hodín v priebehu 24 hodín (článok 3), *prestávky v práci* v prípade pracovného dňa dlhšieho ako 6 hodín (článok 4), *minimálny týždenný čas odpočinku* v trvaní aspoň 24 hodín bez prerušenia za každé obdobie siedmich dní, plus 11-hodinový denný odpočinok (článok 5), *maximálny týždenný pracovný čas* v rozsahu 48 hodín vrátane nadčasov (článok 6) a platenú dovolenku za kalendárny rok v trvaní najmenej 4 týždňov (článok 7). Uvedená smernica obsahuje tiež pravidlá týkajúce sa dĺžky a podmienok nočnej práce a práce na zmeny, ako aj rozvrhnutia práce.¹⁰

25. Cieľom týchto „požiadaviek“ je hlavne bezpečnosť a ochrana zdravia pracovníkov.¹¹ Ich cieľom je najmä zabezpečiť, aby pracovníci mali dostatok odpočinku na zotavenie sa z únavy spôsobenej prácou. Pomáhajú tak predchádzať riziku, že v dôsledku tejto únavy neúmyselne spôsobia úraz sami sebe alebo svojim spolupracovníkom či iným osobám, a vo všeobecnosti prispievajú k zamedzeniu toho, aby táto práca z krátkodobého alebo dlhodobého hľadiska poškodila ich zdravie.¹² Smernica 2003/88 tak konkretizuje všeobecné zásady stanovené smernicou 89/391, ktorá je „rámcovou smernicou“ v oblasti ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci. Okrem toho ustanovenia smernice 2003/88 vyhradzujú pracovníkom čas na oddych, ako aj zotavenie sa a tým im zabezpečujú určitú rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom.¹³

26. Uvedené „požiadavky“ zároveň ukladajú zamestnávateľom vrátane členských štátov, keď konajú ako zamestnávatelia, obmedzenia hospodárskej a praktickej povahy. Predovšetkým fungovanie základných verejných služieb, ktorých cieľom je konanie vo všeobecnom záujme a ktoré z tohto dôvodu podliehajú požiadavke kontinuity, je komplikovanejšie. Táto kontinuita totiž závisí od dostupnosti dostatočného počtu aktívnych pracovníkov pre tieto služby, takže už

⁷ V ďalšej časti týchto návrhov budem pojmom „slovinská vláda“ označovať tak Slovinskú republiku, ako aj Ministerstvo obrany, ktoré boli na Súdnom dvore zastúpené spoločne.

⁸ Pripomínam, že smernica 2003/88 nahradila smernicu Rady 93/104/ES z 23. novembra 1993 o niektorých aspektoch organizácie pracovného času (Ú. v. ES L 307, 1993, s. 18; Mim. vyd. 05/002, s. 197). Podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora je jeho výklad týkajúci sa ustanovení smernice 93/104 uplatniteľný na rovnocenné ustanovenia smernice 2003/88 (pozri najmä rozsudok z 10. septembra 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, bod 22 a citovaná judikatúra). Ustanovenia relevantné pre túto vec, najmä článok 1 smernice 2003/88, sú rovnocenné ustanoveniam smernice 93/104. Pre zjednodušenie budem teda odkazovať výlučne na smernicu 2003/88, pričom budem bez rozlíšenia citovať rozsudky a návrhy týkajúce sa prvej smernice.

⁹ Členské štáty tak môžu uplatňovať alebo zaviesť ustanovenia, ktoré sú pre pracovníkov priaznivejšie (pozri článok 15 smernice 2003/88).

¹⁰ Pozri článok 4 a články 8 až 13 smernice 2003/88.

¹¹ Pozri odôvodnenia 3 a 4 smernice 2003/88, ako aj najmä rozsudok zo 14. mája 2019, CCOO (C-55/18, EU:C:2019:402, bod 37 a citovaná judikatúra).

¹² Pozri najmä článok 2 bod 9 smernice 2003/88. Pozri tiež rozsudky zo 6. novembra 2018, Kreuziger (C-619/16, EU:C:2018:872, body 39 a 40, ako aj citovaná judikatúra), a z 11. apríla 2019, Syndicat des cadres de la sécurité intérieure (C-254/18, EU:C:2019:318, bod 34 a citovaná judikatúra).

¹³ Pozri v tomto zmysle najmä rozsudok zo 6. novembra 2018, Kreuziger (C-619/16, EU:C:2018:872, bod 39 a citovaná judikatúra), ako aj návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Wahl vo veci Sindicatul Familia Constanța a i. (C-147/17, EU:C:2018:518, bod 53).

na prvý pohľad existuje napätie medzi fungovaním týchto služieb a striktným priznaním práv na obmedzenie pracovného času a na odpočinok, stanovených smernicou 2003/88, dotknutým pracovníkom.

27. Toto napätie je obzvlášť vypuklé v prejednávanej veci, ktorej základom je fungovanie ozbrojených síl členských štátov, teda suverénnych inštitúcií mimoriadneho významu.

28. Ako v tejto súvislosti správne pripomenula slovinská, španielska a francúzska vláda, aj keď sa rozsah úloh zverených ozbrojeným silám v jednotlivých členských štátoch líši, vo všeobecnosti predstavujú základný článok obrannej politiky týchto štátov. Ich prvoradou úlohou je zabezpečiť integritu ich územia, ako aj ochranu ich obyvateľstva a inštitúcií pred ozbrojenými útokmi. Ozbrojené sily tiež vo všeobecnosti napomáhajú v boji proti iným hrozbám, ktoré by mohli ohroziť ich národnú bezpečnosť. V tejto súvislosti majú často za úlohu zaistiť bezpečnosť obyvateľstva a poskytnúť podporu civilným orgánom v prípadoch, keď ich prostriedky už nie sú postačujúce, najmä v prípade prírodnej katastrofy alebo útoku.¹⁴ Ozbrojené sily tiež zaručujú členským štátom slobodný výkon ich suverenity na medzinárodnej úrovni. Umožňujú im najmä niesť zodpovednosť za kolektívnu bezpečnosť v rámci medzinárodných organizácií, ktorých sú členmi,¹⁵ a na úrovni Únie v rámci spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky.¹⁶ Ozbrojené sily členských štátov sa v tomto kontexte v rôznej miere podieľajú na presadzovaní a udržiavaní medzinárodného mieru a bezpečnosti. Ozbrojené sily vo všeobecnosti predstavujú krajný prostriedok štátov na obranu ich bezpečnosti a ochranu ich základných záujmov.

29. Navyše, ako na Súdnom dvore zdôraznila slovinská, španielska a francúzska vláda, zatiaľ čo historicky tieto sily zasahovali najmä v „čase vojny“, do ktorej bol dotknutý štát zapojený, v protiklade k „času mieru“, vo všeobecnosti sa pripúšťa, že toto rozlišovanie už v súčasnom geopolitickom kontexte nie je opodstatnené. Aj keď totiž na bezprostredných hraniciach členských štátov neprebíha vojna v tradičnom zmysle slova, rozmach medzinárodného terorizmu, nárast lokálnych alebo regionálnych konfliktov rôznej intenzity v tretích krajinách, niekedy v blízkosti Európy, vznik „kybernetickej vojny“ umožnený technologickými zmenami, ako aj ďalšie faktory napätia charakterizujú trvalú nestabilitu medzinárodných vzťahov, ktorá sa premieta do množstva rôznych „hybridných“ a konštantných hrozieb pre bezpečnosť členských štátov. Ich obranná politika a predovšetkým ozbrojené sily musia teda zohrávať trvalú úlohu a pôsobiť aj v tradičnom „čase mieru“.¹⁷

30. Aj v tomto prípade platí, že na to, aby ozbrojené sily členských štátov mohli nepretržite a efektívne zohrávať svoju úlohu, musia mať k dispozícii potrebné ľudské zdroje. Otázka organizácie pracovného času vojakov je v tomto kontexte mimoriadne chýlostivá a prístupy v tejto oblasti sa v jednotlivých členských štátoch líšia.¹⁸

¹⁴ A to aj vo vzťahu k obyvateľstvu iných členských štátov. V tejto súvislosti pozri „doložku o solidarite“ uvedenú v článku 222 ZFEÚ.

¹⁵ Francúzska vláda v tejto súvislosti poukazuje na článok 5 Severoatlantickej zmluvy zo 4. apríla 1949, ktorý ukladá jej zmluvným stranám povinnosť kedykoľvek poskytnúť vojenskú pomoc všetkým ostatným členom Aliancie, ktorí sa stanú obeťami ozbrojeného útoku, a článok 24 Charty Organizácie spojených národov podpísanej v San Franciscu 26. júna 1945, ktorý zveruje stálym členom Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, medzi ktorých patrí Francúzska republika, hlavnú zodpovednosť za udržiavanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

¹⁶ Pozri články 42 až 46 ZEÚ (ďalej len „SBOP“).

¹⁷ Pozri, pokiaľ ide o rovnaké konštatovanie, BAUDE, F., VALLÉE, F.: *Droit de la défense*. Ellipses, 2012, s. 122 a 123; FAUGÈRE, J.-M.: *L'état militaire: Aggiornamento ou rupture*. In: *Revue „Inflexions“*, 2012, č. 20, s. 53, ako aj MALIS, C.: *Guerre et stratégie au XXI^e siècle*. Fayard, 2014, s. 16 – 53 a 153 – 182.

¹⁸ Pozri, pokiaľ ide o rôzne prístupy členských štátov v otázke pracovného času vojakov, PIOTET, F. (dir.): *Les conditions de vie des militaires en Europe, convergences et divergences (Allemagne, Belgique, Espagne, France, Pays-Bas, Italie et Royaume-Uni)*. Paris: C2SD, 2003, s. 95, ako aj LEIGH, I., BORN, H.: *Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel*. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2008, s. 178 a 179.

31. Časť členských štátov vrátane Nemecka¹⁹, Luxemburska²⁰ ako aj Slovinska²¹ v podstate vo svojich právnych predpisoch stanovuje týždenný a denný pracovný čas vojakov ako pri ďalších zamestnancoch verejnej služby a úradníkoch, tieto právne predpisy však s ohľadom na osobitosť ozbrojených síl vyhradzuje výnimky pre niektoré z týchto činností s cieľom zabezpečiť ich hladký priebeh. Iné členské štáty, medzi ktoré patria Španielsko²² a Taliansko²³, stanovujú také právne predpisy o pracovnom čase, v ktorých vo vzťahu k vojakom stanovujú požiadavku trvalej disponibilít, ktorá je odôvodnená tým, že potreby služby majú za určitých okolností prednosť pred dodržiavaním týchto predpisov. A napokon je tu posledná kategória členských štátov, medzi ktoré patria Francúzsko a Cyprus, ktoré nestanovujú vo svojej právnej úprave obmedzenie pracovného času pre vojakov, keďže tieto členské štáty sa pridržiavajú širokej koncepcie požiadavky disponibilít vojakov, ktorá prirodzene bráni akémukoľvek obmedzeniu tohto času.

32. Konkrétnejšie v prípade francúzskej vlády si kontinuita a efektívnosť ozbrojených síl vyžadujú spôsob organizácie nezlučiteľný so systémom, aký stanovuje smernica 2003/88, ktorý je založený na individuálnom započítavaní pracovného času, ako aj povinného denného a týždenného odpočinku. Riadne plnenie úloh, ktoré sú im zverené, si vyžaduje zavedenie osobitného rámca v oblasti organizácie pracovného času vojakov, vyznačujúceho sa dostatočnou pružnosťou v záujme zosúladenia ich zdravia a bezpečnosti na jednej strane s operačnými potrebami, ktoré majú absolútnu prednosť, na druhej strane. Oprávnenie rozhodovať o pracovnom čase, čase odpočinku a dovolenkách (alebo presnejšie o tzv. „priepustkách“) vojakov musí mať teda veliteľstvo, a to v závislosti od týchto potrieb, pričom musí v čo najväčšej možnej miere dbať na blaho a bezpečnosť vojakov.

33. Navyše, ako zdôrazňuje francúzska vláda, najmä vo Francúzsku je požiadavka trvalej disponibilít uložená vojakom (ďalej len „zásada disponibilít“), ktorá odzrkadľuje ich záväzok slúžiť „v akomkoľvek čase a na akomkoľvek mieste“, vnímaná nielen ako nevyhnutný prvok úspechu misí ozbrojených síl, ale aj ako značka identity, ktorá odlišuje týchto vojakov od civilných zamestnancov. Obmedzenia spojené s týmto trvalým záväzkom sú vyvážené kompenzáciami, akými sú vyšší počet dní dovolenky alebo tiež štedrejší systém predčasného dôchodku ako v prípade ostatných pracovníkov. Vo všeobecnosti sa usudzuje, že uplatnenie pravidiel, aké upravuje smernica 2003/88, na vojakov by podkopalo túto zásadu disponibilít a prispelo by tak k určitej „banalizácii“ vojenskej profesie tým, že by sa viac priblížila k práci civilných zamestnancov a zmazala sa tak jej jedinečnosť.²⁴

¹⁹ Pozri Verordnung vom 16. November 2015 über die Arbeitszeit der Soldatinnen und Soldaten (uznesenie zo 16. novembra 2015 o pracovnom čase vojakov) (BGBl. 2015 I, s. 1995).

²⁰ Pozri Accord relatif au temps de travail et de repos dans l'armée (dohoda o pracovnom čase a čase odpočinku v armáde) z 12. júla 2019.

²¹ Rozumiem tomu tak, že v slovinskej právnej úprave sa vojaci považujú za zamestnancov verejnej služby, na ktorých sa v zásade vzťahuje všeobecná právna úprava v oblasti pracovného času (pozri bod 11 vyššie), pričom však zákon o obrane stanovuje určité úpravy, najmä pokiaľ ide o strážnu službu.

²² Pozri Orden DEF/253/2015, de 9 de febrero, por la que se regula el régimen de vacaciones, permisos, reducciones de jornada y licencias de los miembros de las Fuerzas Armadas (vyhláška DEF/253/2015 z 9. februára 2015, ktorou sa stanovuje režim dovolení, povolení, skrátenia pracovného času a priepustiek príslušníkov ozbrojených síl, BOE č. 42, z 18. februára 2015, s. 13193), osobitne článok 3; Orden DEF/1363/2016, de 28 de julio, por la que se regulan la jornada y el régimen de horario habitual en el lugar de destino de los miembros de las Fuerzas Armadas (vyhláška DEF/1363/2016 z 28. júla 2016, ktorou sa stanovujú pracovné dni a pracovný čas v mieste pridelenia príslušníkov ozbrojených síl, BOE č. 192, z 10. augusta 2016, s. 57311), osobitne článok 4.

²³ Pozri LO TORTO, A.: L'orario di servizio del personale militare valenza disciplinare e rilevanza penale. In: *Periodico di Diritto e Procedura Penale Militare*, č. 4, 2015.

²⁴ Francúzska vláda zdôrazňuje, že vojenská funkcia je v porovnaní so všetkými ostatnými funkciami „jedinečná“: iba vojaci majú právo zabíjať, vrátane povinnosti riskovať svoj vlastný život, ak to misia vyžaduje. Pozri, pokiaľ ide o zásadu disponibilít, ako je upravená vo francúzskom práve, článok L.4111-1 Obranného kódexu; PÉCHEUR, B., HEITZ, R., VANDIER, P.: Le militaire, travailleur, justiciable, citoyen comme les autres? In: *Revue Défense Nationale*, n° 825, december 2019, s. 21 – 30, ako aj VINOT, J.: La disponibilité: une singularité militaire en question. In: *Un monde en turbulence – Regards du CHEM 2019 – 68^{ème} session*.

34. Predtým, než preskúmam otázky, ktoré v tomto trnistom kontexte položil vnútroštátny súd (časti B a C), musím sa v krátkosti zaoberať ich prípustnosťou (časť A).

A. O prípustnosti

35. Pripomínam, že predmetom žaloby, ktorú B. K. podal proti Slovinskej republike (Ministerstvo obrany), je zaplatenie odmeny za prácu nadčas z titulu pracovnej pohotovosti, ktorú počas svojej služby vykonával v rámci strážnej služby. Ako som pritom uviedol v bode 25 vyššie, cieľom požiadaviek stanovených v smernici 2003/88 je ochrana bezpečnosti a zdravia pracovníkov. Táto smernica teda v zásade neupravuje²⁵ takúto otázku majetkovej povahy.²⁶

36. Z uvedeného však nevyplýva, že tieto prejudiciálne otázky sú neprípustné. Vnútroštátny súd sa totiž domnieva, že aby mohol určiť, aká odmena mala byť B. K. vyplatená za hodiny odpracované v rámci tejto strážnej služby, a teda rozhodnúť v spore, ktorý mu bol predložený, potrebuje vedieť, či tieto hodiny predstavujú v celom rozsahu „pracovný čas“ v zmysle článku 2 bodu 1 smernice 2003/88. Tento súd sa očividne domnieva, že otázka uplatnenia tejto smernice na vojakov a otázka kvalifikácie času, ktorý vojaci strávia v strážnej službe, v zmysle tejto smernice sú predbežnými otázkami vo vzťahu k otázke existencie nároku na doplatok odmeny, ktorého sa B. K. domáha. Za týchto okolností existuje jednoznačná súvislosť medzi položenými otázkami a konaním vo veci samej.²⁷

B. O uplatniteľnosti smernice 2003/88 na vojakov (prvá otázka)

37. Svojou prvou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či je smernica 2003/88 uplatniteľná na „pracovníkov pôsobiacich v oblasti obrany“ a na „vojakov“. Chápem to tak, že prvá kategória zahŕňa druhú kategóriu, ako aj civilné osoby zamestnané slovinským ministerstvom vnútra.²⁸ Táto otázka je však relevantná pre spor vo veci samej iba v rozsahu, v akom sa týka vojakov. Analýzu je teda potrebné zamerať na túto kategóriu osôb. Okrem toho, hoci sa uvedená otázka zameriava na strážnu službu vo vojenských zariadeniach vykonávanú „v čase mieru“, treba si najprv položiť otázku, či sa táto smernica vo všeobecnosti uplatňuje na vojakov, a potom podľa potreby preskúmať, či je uvedená strážna služba špecificky vylúčená z jej pôsobnosti.

38. Ako som uviedol v úvode týchto návrhov, podľa môjho názoru smernica 2003/88 je v zásade uplatniteľná na vojakov. Vnútroštátne opatrenia týkajúce sa organizácie ozbrojených síl členských štátov totiž nie sú úplne vylúčené z rozsahu pôsobnosti práva Únie (časť 1). Navyše vojaci sú „pracovníkmi“ v zmysle tejto smernice (časť 2) a ozbrojené sily sú súčasťou odvetví činností, na ktoré sa táto smernica vzťahuje (časť 3). Pravidlá stanovené touto smernicou sa však nevzťahujú na vojakov v prípade, keď sa podieľajú na určitých „osobitných činnostiach“ týchto ozbrojených síl (časť 4), medzi ktoré v zásade nepatrí činnosť, akou je strážna služba vo vojenských zariadeniach (časť 5).

²⁵ S výnimkou práva na platenú dovolenku za kalendárny rok stanoveného v článku 7 smernice 2003/88, ktoré nie je predmetom konania vo veci samej.

²⁶ Pozri najmä rozsudok z 20. novembra 2018, Sindicatul Familia Constanța a i. (C-147/17, EU:C:2018:926, bod 35 a citovaná judikatúra).

²⁷ Pozri analogicky rozsudok z 20. novembra 2018, Sindicatul Familia Constanța a i. (C-147/17, EU:C:2018:926, body 36 až 38).

²⁸ Pozri § 5 zákona o obrane, ktorého znenie je zreprodukované v poznámke pod čiarou 5 vyššie.

1. Vnútroštátne opatrenia týkajúce sa organizácie ozbrojených síl nie sú úplne vylúčené z rozsahu pôsobnosti práva Únie

39. Španielska a francúzska vláda na pojednávaní tvrdili, že predpisy v oblasti organizácie pracovného času vojakov odzrkadľujú rozhodnutia o vojenskej organizácii, ktoré prijíma každý štát s cieľom zabezpečiť obranu svojho územia a svojich základných záujmov. Tieto opatrenia sú teda na základe článku 4 ods. 2 ZEÚ úplne vylúčené z práva Únie.²⁹

40. Z môjho pohľadu to tak však nie je, a to z nasledujúcich dôvodov.

41. V prvom rade nemožno poprieť, že organizácia ozbrojených síl členských štátov súvisí s ich „národnou bezpečnosťou“ v zmysle článku 4 ods. 2 ZEÚ. Tieto sily predstavujú v rámci obrannej politiky, ktorú uskutočňujú, jednu zo zložiek zaisťujúcich túto „bezpečnosť“³⁰. Ako pritom spresňuje toto ustanovenie, národná bezpečnosť ostáva vo výlučnej zodpovednosti každého členského štátu. Toto spresnenie podčiarkuje, že v súčasnosti nie je Únii zverená nijaká právomoc v oblasti predovšetkým obrany.³¹ Prináleží teda každému členskému štátu, aby v súlade s výlučnou právomocou, ktorú má v tejto súvislosti, prijal vhodné opatrenia na zaistenie svojej národnej bezpečnosti a aby v tomto kontexte prijal opatrenia týkajúce sa organizácie jeho ozbrojených síl.

42. Takéto opatrenia však nie sú úplne vylúčené z pôsobnosti práva Únie. Podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora totiž „samotná skutočnosť, že určité vnútroštátne opatrenie je prijímané v záujme národnej bezpečnosti, nemôže viesť k tomu, že sa neuplatní právo Únie a členské štáty budú zbavené povinnosti nevyhnutne dodržiavať toto právo“³².

43. Právo Únie a osobitne nástroje sekundárneho práva, ktorými sa uskutočňujú politiky spadajúce do právomoci Únie – v sociálnej oblasti, v oblasti rovnosti zaobchádzania, atď. – sa za nimi vymedzených podmienok *a priori* vzťahujú aj na vnútroštátne opatrenia týkajúce sa organizácie ozbrojených síl, a teda môžu stanoviť určité obmedzenia, ktoré musia členské štáty pri výkone svojej právomoci v tejto oblasti dodržiavať.³³

²⁹ Podľa tohto ustanovenia: „Únia rešpektuje rovnosť členských štátov pred zmluvami, ako aj ich národnú identitu, obsiahnutú v ich základných politických a ústavných systémoch.... Rešpektuje ich základné štátne funkcie, najmä zabezpečovanie územnej celistvosti štátu, udržiavanie verejného poriadku a zabezpečovanie národnej bezpečnosti. Predovšetkým národná bezpečnosť ostáva vo výlučnej zodpovednosti každého členského štátu.“

³⁰ Pojem „národná bezpečnosť“ sa vzťahuje na všetky hrozby a riziká, ktoré môžu ovplyvňovať základné funkcie štátu a základné záujmy spoločnosti (pozri v tomto zmysle rozsudok zo 6. októbra 2020, La Quadrature du Net a i., C-511/18, C-512/18 a C-520/18, EU:C:2020:791, bod 135), hrozby, ktorých „hybridný“ charakter v súčasnom geopolitickom kontexte (pozri bod 29 vyššie) vedie k zotieraniu tradičného rozlišovania medzi vnútornou bezpečnosťou (poriadkovými silami) a vonkajšou bezpečnosťou (obrana a ozbrojené sily), ktoré nahradil tento globálny pojem.

³¹ V súlade so zásadou prenesenia právomocí uvedenou v článku 5 ods. 2 ZEÚ. Som si vedomý zmien, ktoré v rámci SBOP priniesla Lisabonská zmluva v oblasti obrany. V tejto súvislosti možno uviesť rozšírenie misií, pri ktorých môže Únia využiť vojenské prostriedky (článok 43 ods. 1 ZEÚ), inštitucionalizáciu Európskej obrannej agentúry (článok 42 ods. 3 a článok 45 ZEÚ), stálu štruktúrovanú spoluprácu (článok 42 ods. 6 a článok 46 ZEÚ) alebo tiež „doložku o vzájomnej pomoci“ (článok 42 ods. 7 ZEÚ). Tieto zmeny však nevedú ku „komunitarizácii“ obrannej politiky alebo ozbrojených síl členských štátov. Pravidlom vo fungovaní SBOP zostáva medzivládny princíp spolupráce. Hoci táto politika zahŕňa postupné vymedzenie spoločnej obrannej politiky, ktorá bude viesť v konečnom dôsledku k spoločnej obrane, zatiaľ to tak nie je. Pozri BAUDE, F., VALLÉE, F.: c. d., s. 120 – 122.

³² Rozsudok zo 6. októbra 2020, Privacy International (C-623/17, EU:C:2020:790, bod 44 a citovaná judikatúra). Pozri tiež v tomto zmysle rozsudky z 26. októbra 1999, Sirdar (C-273/97, EU:C:1999:523, body 15 a 16), ako aj z 11. januára 2000, Kreil (C-285/98, EU:C:2000:2, body 15 a 16).

³³ Napríklad v rozsudkoch z 26. októbra 1999, Sirdar (C-273/97, EU:C:1999:523), a z 11. januára 2000, Kreil (C-285/98, EU:C:2000:2), Súdny dvor rozhodol, že zákaz diskriminácie na základe pohlavia, ako bol v tom čase upravený v smernici Rady 76/207/EHS z 9. februára 1976 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky (Ú. v. ES L 39, 1976, s. 40; Mim. vyd. 05/001, s. 187), sa vzťahuje aj na vojenské pracovné pozície a vymedzuje tak výkon právomoci každého členského štátu v oblasti organizácie jeho ozbrojených síl.

44. Na rozdiel od toho, čo tvrdí francúzska vláda, rozsudok Dory³⁴ nespochybňuje tento výklad. Z tohto rozsudku totiž nemožno vyvodiť, že právo Únie sa vôbec nevzťahuje na vnútroštátne opatrenia týkajúce sa organizácie ozbrojených síl.

45. Pripomínam, že vec, v ktorej bol vyhlásený uvedený rozsudok, sa týkala nemeckej právnej úpravy o povinnej vojenskej službe vyhradenej pre mužov. Pán Dory na účely oslobodenia od tejto povinnosti tvrdil, že táto právna úprava vedie k diskriminácii na základe pohlavia pri prístupe k zamestnaniu a odbornej príprave, ktorá je v rozpore so smernicou 76/207. Podľa jeho názoru mal totiž výkon vojenskej služby pre mužov za následok oneskorenie tohto prístupu – oneskorenie, ku ktorému v prípade žien nedochádza, keďže sú od tejto služby oslobodené. Súdny dvor v podstate rozhodol, že právo Únie nebráni tomu, aby členský štát vyhradil povinnú vojenskú službu len pre mužov. Odôvodnenie uvedeného rozsudku v spojení s návrhmi, ktoré predniesla generálna advokátka Stix-Hackl³⁵, pritom odráža vysvetlenia uvedené v bodoch 41 až 43 vyššie. Jednak rozhodnutie Spolkovej republiky Nemecko založiť personálny stav svojich ozbrojených síl na povinnej vojenskej službe nebolo ako také upravené právom Únie – išlo len o voľbu týkajúcu sa vojenskej organizácie, ktorá patrí do výlučnej právomoci každého členského štátu.³⁶ Taktiež výkon tejto právomoci nebol v prejednávanej veci obmedzený nijakou povinnosťou vyplývajúcou z práva Únie. Prepojenie medzi vnútroštátnou právnou úpravou týkajúcou sa tejto služby a zákazom diskriminácie na základe pohlavia stanoveným v smernici 76/207 bolo totiž príliš slabé na to, aby sa táto smernica mohla uplatniť, pričom táto právna úprava mala nanajvýš nepriame účinky na prístup k zamestnaniu alebo odbornej príprave v Nemecku.³⁷

46. V druhom rade nemožno poprieť ani to, že ozbrojené sily sú súčasťou, ako uvádza francúzska vláda, „základných štátnych funkcií... zabezpečovaní[a] územnej celistvosti štátu... a zabezpečovaní[a] národnej bezpečnosti“ v zmysle článku 4 ods. 2 ZEÚ. V súlade s týmto ustanovením pritom Únia musí „rešpektovať“ takéto základné funkcie štátu.³⁸

47. To však ešte neznamená, že opatrenia prijaté členskými štátmi na účely organizácie ich ozbrojených síl vôbec nepatria do pôsobnosti práva Únie. Povinnosť Únie „rešpektovať“ „základné štátne funkcie“ totiž neobmedzuje pôsobnosť tohto práva, ale musí byť náležite zohľadnená, najmä pri prijímaní³⁹ a výklade nástrojov sekundárneho práva, akým je smernica 2003/88, keďže podľa uvedeného článku 4 ods. 2 uplatňovanie týchto nástrojov nemôže brániť riadnemu výkonu týchto „základných funkcií“⁴⁰.

³⁴ Rozsudok z 11. marca 2003 (C-186/01, EU:C:2003:146).

³⁵ Návrhy prednesené vo veci Dory (C-186/01, EU:C:2002:718).

³⁶ Pozri v tomto zmysle rozsudok z 11. marca 2003, Dory (C-186/01, EU:C:2003:146, bod 39), ako aj návrhy, ktoré predniesla generálna advokátka Stix-Hackl vo veci Dory (C-186/01, EU:C:2002:718, body 55, 62 a 63).

³⁷ Pozri v tomto zmysle rozsudok z 11. marca 2003, Dory (C-186/01, EU:C:2003:146, body 40 a 41), ako aj návrhy, ktoré predniesla generálna advokátka Stix-Hackl vo veci Dory (C-186/01, EU:C:2002:718, body 77 až 108). Pozri analogicky rozsudky zo 4. októbra 1991, Society for the Protection of Unborn Children Ireland (C-159/90, EU:C:1991:378, bod 24), a z 27. januára 2000, Graf (C-190/98, EU:C:2000:49, bod 25).

³⁸ Francúzska vláda tiež tvrdí, že pravidlá organizácie ozbrojených síl môžu byť súčasťou „národnej identity“ členských štátov v zmysle článku 4 ods. 2 ZEÚ. Tomuto aspektu sa budem venovať v bodoch 95 a 96 nižšie.

³⁹ Normotvorca Únie tak musí v prípade potreby stanoviť v nástrojoch sekundárneho práva určité úpravy, odchýlky a iné výnimky, ktoré prípadne umožnia členským štátom zachovať riadny výkon ich základných funkcií štátu. V mnohých týchto nástrojoch tak aj urobil.

⁴⁰ Pozri analogicky návrhy, ktoré predniesla generálna advokátka Kokott vo veci G4S Secure Solutions (C-157/15, EU:C:2016:382, bod 32), a návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Pikamäe vo veci Stadt Frankfurt am Main (C-18/19, EU:C:2020:130, bod 76).

48. Stručne povedané, ako uviedla nemecká vláda a Komisia, právo Únie sa môže uplatňovať na organizáciu pracovného času vojakov, aj keď sa táto otázka týka organizácie ozbrojených síl a tým „národnej bezpečnosti“ a „základných funkcií štátu“ v zmysle článku 4 ods. 2 ZEÚ. Naopak, toto právo nemožno vykladať alebo uplatňovať spôsobom, ktorý by ohrozil riadne fungovanie ozbrojených síl, čo je myšlienka, ktorú rozvinem v ďalších častiach týchto návrhov.

2. Profesionálni vojaci sú „pracovníkmi“ v zmysle smernice 2003/88

49. Pripomínam, že ustanovenia smernice 2003/88 sa uplatňujú, ako sa v nej opakovane uvádza,⁴¹ na „pracovníkov“. Podľa môjho názoru profesionálni vojaci, akým bol aj B. K., nesporne patria do tejto kategórie.⁴²

50. Podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora totiž pojem „pracovník“ v zmysle smernice 2003/88 je autonómnym pojmom práva Únie definovaným podľa objektívnych kritérií, ktoré charakterizujú pracovnoprávny vzťah so zreteľom na práva a povinnosti dotknutých osôb. V tejto súvislosti je charakteristickým znakom pracovnoprávneho vzťahu okolnosť, že určitá osoba vykonáva po určitú dobu v prospech inej osoby a pod jej vedením činnosti, za ktoré poberá odmenu.⁴³

51. Profesionálni vojaci pritom po určitú dobu poskytujú rôzne plnenia, za ktoré poberajú odmenu – predovšetkým mzdu za vojenskú službu. Okrem toho na vojakov sa vzťahuje imperatívna požiadavka disciplíny, ktorá zahŕňa najmä dodržiavanie pravidiel správania, vojenských predpisov a príkazov nadriadených⁴⁴ – teda extrémny prejav vzťahu podriadenosti, ktorý je charakteristický pre každý pracovnoprávny vzťah.

52. Spresňujem, že profesionálni vojaci sú „pracovníkmi“ v zmysle smernice 2003/88 bez ohľadu na skutočnosť, či sú vo svojich členských štátoch s ozbrojenými silami viazaní zmluvou alebo majú postavenie štátneho zamestnanca.⁴⁵ Aj v prípade, ak majú vojaci vo vnútroštátnom práve status *sui generis*⁴⁶, pre potreby tejto smernice sa musia považovať za pracovníkov.⁴⁷

3. Ozbrojené sily patria medzi odvetvia činností, na ktoré sa vzťahuje smernica 2003/88

53. Ako vyplýva z článku 1 ods. 3 smernice 2003/88, pôsobnosť tejto smernice je v podstate definovaná odkazom na článok 2 smernice 89/391, ktorý opisuje pôsobnosť tejto poslednej uvedenej smernice. Tieto dva nástroje majú teda v zásade rovnakú pôsobnosť⁴⁸, až na to, že

⁴¹ Pozri najmä odôvodnenia 2, 4 a 5, ako aj články 3 až 7 smernice 2003/88.

⁴² Pozri analogicky rozsudok z 13. novembra 1997, Grahame a Hollanders (C-248/96, EU:C:1997:543, bod 29). Spresňujem, že medzi vojakmi a ozbrojenými silami môžu existovať rôzne druhy vzťahov. Konkrétne existujú „profesionálni“ vojaci, ktorí sa slobodne rozhodli vstúpiť do ozbrojených síl – na celý svoj profesionálny život alebo na dobu trvania zmluvy – a „branci“ povinne odvádzaní najmä v rámci a na obdobie vojenskej služby existujúcej v niektorých štátoch (pozri bod 45 vyššie). Keďže vec sama sa týka profesionálneho vojaka, tieto návrhy sa vzťahujú najmä na túto kategóriu, ktorá navyše v súčasnosti prevažuje. Hoci totiž v minulosti veľké množstvo príslušníkov západných ozbrojených síl bolo do armády povolaných, od skončenia studenej vojny sledujeme trend „zoštiehľovania“ ozbrojených síl na menšie množstvo profesionálnych vojakov. Pozri MALIS, C.: c. d., s. 117, 118 a 122.

⁴³ Pozri najmä rozsudok z 20. novembra 2018, Sindicatul Familia Constanța a i. (C-147/17, EU:C:2018:926, bod 41 a citovaná judikatúra).

⁴⁴ Pozri odporúčanie CM/Rec (2010) 4 o ľudských právach príslušníkov ozbrojených síl, prijaté Výborom ministrov 24. februára 2010 na 1077. schôdzi zástupcov ministrov, s. 25.

⁴⁵ Pozri najmä rozsudok z 3. mája 2012, Neidel (C-337/10, EU:C:2012:263, bod 25 a citovaná judikatúra).

⁴⁶ Ako napríklad vo francúzskom práve.

⁴⁷ Pozri najmä rozsudok z 26. marca 2015, Fenoll (C-316/13, EU:C:2015:200, bod 31 a citovaná judikatúra).

⁴⁸ Čo možno pravdepodobne vysvetliť skutočnosťou, že smernica 89/391 je „rámcovou smernicou“, ktorou sa ustanovujú všeobecné zásady v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, ktoré boli vykonané v smernici 2003/88 (pozri bod 25 vyššie).

smernica 2003/88 sa na rozdiel od smernice 89/391 nevzťahuje na „námorníkov“, ktorí sú špecificky predmetom smernice 1999/63. Táto výnimka je však pre prejednávajúcu vec irelevantná.⁴⁹ Z toho vyplýva, že na účely určenia, či sa smernica 2003/88 uplatňuje na vojakov, je potrebné preskúmať, či patria do pôsobnosti smernice 89/391.

54. Smernica 89/391 sa podľa jej článku 2 ods. 1 vzťahuje na „všetky odvetvia činnosti, verejné a súkromné“, medzi ktoré patria aj „služby“.

55. V prejednávanej veci ozbrojené sily vykonávajú takúto „činnosť“, keďže poskytujú službu vo verejnom záujme – službu obrany.⁵⁰ Tieto sily teda spadajú do „verejných odvetví činnosti“ uvedených v spomínanom článku 2 ods. 1.

4. *Vojaci sú vylúčení z pôsobnosti pravidiel smernice 2003/88, pokiaľ sa podieľajú na určitých „osobitných činnostiach“ ozbrojených síl*

56. Článok 2 ods. 2 prvý pododsek smernice 89/391 však stanovuje výnimku z pôsobnosti tejto smernice. Podľa tohto ustanovenia sa uvedená smernica neuplatňuje „tam, kde sú s ňou nevyhnutne v rozpore charakteristiky vlastné pre určité osobitné činnosti verejných služieb, ako sú napríklad ozbrojené sily, polícia alebo pre určité osobitné činnosti služieb civilnej ochrany“. Druhý pododsek tohto odseku však spresňuje, že v takom prípade sa bezpečnosť a ochrana zdravia pracovníkov musí v čo najväčšej možnej miere zabezpečiť v zmysle cieľov tejto smernice.

57. Slovinská⁵¹, španielska a francúzska vláda tvrdia, že táto výnimka, ktorá je zapracovaná odkazom na smernicu 2003/88, umožňuje členským štátom trvale vylúčiť všetkých príslušníkov ich ozbrojených síl z pôsobnosti tejto poslednej uvedenej smernice.⁵²

58. Osobne sa domnievam, podobne ako nemecká vláda a Komisia, že článok 2 ods. 2 prvý pododsek smernice 89/391 neumožňuje členským štátom trvalo vylúčiť všetkých vojakov z pôsobnosti pravidiel tejto smernice alebo pravidiel smernice 2003/88 (časť a). Podľa môjho názoru to vyplýva zo znenia tohto ustanovenia a z cieľa, ktoré sleduje, s prihliadnutím na kontext, do ktorého patrí, ako aj na judikatúru Súdneho dvora, ktorá poskytuje užitočné usmernenia.

a) *Členské štáty nemôžu trvalo vylúčiť všetkých vojakov z pôsobnosti pravidiel smerníc 89/391 a 2003/88*

59. V prvom rade pripomínam, že znenie článku 2 ods. 2 prvého pododseku smernice 89/391 odkazuje nie na vojakov alebo ozbrojené sily ako také, ale na „určité osobitné činnosti“ týchto síl.⁵³ Kritérium, ktoré normotvorca Únie použil v tomto ustanovení, sa teda nezakladá na príslušnosti vojakov k „odvetviu činnosti“, ktoré uvedené sily predstavujú, ako celku. Uvedené

⁴⁹ Toto vylúčenie sa nevzťahuje ani na príslušníkov vojenského námorníctva. Európska dohoda o organizácii pracovného času námorníkov uvedená v prílohe smernice 1999/63 sa totiž uplatňuje „na námorníkov na palube každej námornej lode..., ktorá... zvyčajne vykonáva komerčné námorné plavby“, čo teda vylučuje vojenské námorné operácie (pozri článok 1 ods. 1 tejto dohody).

⁵⁰ Spresňujem jednak, že službu vo verejnom záujme spočívajúcu v obrane neposkytujú len verejné ozbrojené sily. Vždy existovalo aj žoldnierstvo. Pokiaľ ide o príklady použitia týchto súkromných vojakov západnými štátmi v nedávnej minulosti, pozri MALIS, C.: c. d., s. 134 – 138. Taktiež, ako som uviedol v bode 28 vyššie, ozbrojené sily členských štátov sa často zapájajú do iných činností vo verejnom záujme.

⁵¹ Slovinská vláda vo svojich písomných pripomienkach presnejšie tvrdila, že strážna služba vykonávaná slovinskými vojakmi je činnosťou vylúčenou z pôsobnosti smernice 2003/88. Myslím, že na pojednávaní táto vláda naopak tvrdila, rovnako ako španielska a francúzska vláda, že vojaci a všetky ich úlohy ako celok sú trvale vylúčení z pôsobnosti tejto smernice.

⁵² A potenciálne aj smernice 89/391, hoci stanovisko uvedených vlád nie je v tomto smere jednoznačné.

⁵³ Pozri analogicky rozsudok z 5. októbra 2004, Pfeiffer a i. (C-397/01 až C-403/01, EU:C:2004:584, bod 53).

ustanovenie sa netýka ani „činnosti“ ozbrojených síl ako celku – v zmysle služby vo verejnom záujme spočívajúcej v obrane.⁵⁴ Tento výraz presnejšie označuje „práce“ alebo inak povedané „úlohy“ vykonávané vojakmi v rámci ich pracovných povinností. Navyše nezahŕňa všetky úlohy vykonávané vojakmi, ale len „určité osobitné“ úlohy.⁵⁵

60. V druhom rade pripomínam, že článok 2 ods. 2 prvý pododsek smernice 89/391 vo všeobecnosti umožňuje odchýliť sa od pravidiel tejto smernice a následne aj od pravidiel smernice 2003/88, ak „charakteristiky vlastné“ pre dotknuté činnosti, vrátane určitých činností, ktoré sú vykonávané vojakmi, „nevyhnutne“ bránia uplatneniu týchto pravidiel alebo, inak povedané, keď by tieto činnosti nebolo možné správne vykonať, keby sa mali uplatniť uvedené pravidlá.

61. Ako už Súdny dvor uviedol, cieľom tohto ustanovenia je teda zohľadniť potreby niektorých úloh všeobecného záujmu, ktoré patria medzi „základné funkcie štátu“⁵⁶, ako sú uvedené v článku 4 ods. 2 ZEÚ, vrátane niektorých úloh vykonaných vojakmi. Je zrejmé, že zámerom normotvorcu Únie bolo zabezpečiť, aby smernica 89/391 nestanovila taký rámec, ktorý by bránil riadnemu výkonu týchto úloh.⁵⁷ Ako uvádza francúzska vláda, článok 2 ods. 2 prvý pododsek tejto smernice tak zabezpečuje „rešpektovanie“ týchto „základných funkcií“, ktorých súčasťou sú ozbrojené sily, zo strany Únie⁵⁸, a má sa teda vykladať v spojení s uvedeným článkom 4 ods. 2.

62. V treťom rade však netreba zabúdať na dôležitosť individuálnych práv, od ktorých sa článok 2 ods. 2 prvý pododsek smernice 89/391 umožňuje odchýliť. V tejto súvislosti všeobecné zásady a požiadavky v oblasti ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci stanovené smernicami 89/391 a 2003/88 majú predstavovať minimálne záruky, ktoré požíva „každý pracovník“ na základe tohto samotného postavenia, bez ohľadu na odvetvie činnosti, v ktorom vykonáva svoje pracovné povinnosti.⁵⁹ Pôsobnosť týchto smerníc je teda zámerne definovaná obzvlášť širokým spôsobom. Táto široká pôsobnosť je navyše v súlade s právomocami zverenými Únii.⁶⁰ Aj ona má za cieľ zlepšovať životné a pracovné podmienky a dosiahnuť ich zosúladenie pri zachovaní dosiahnutej úrovne.⁶¹ Súdny dvor v tomto zmysle opakovane rozhodol, že ustanovenia smernice 2003/88 v oblasti maximálneho pracovného času a minimálneho odpočinku alebo tiež platenej dovolenky za kalendárny rok sú najmä „pravidlami sociálneho práva Únie, ktoré majú osobitný význam“⁶². Navyše ochrana zdravia a bezpečnosť pri práci, právo na spravodlivé pracovné podmienky, právo na primerané obmedzenie pracovného času alebo tiež právo na odpočinok sú povýšené na úroveň

⁵⁴ Pozri bod 55 vyššie.

⁵⁵ Pozri rozsudok z 20. novembra 2018, *Sindicatul Familia Constanța a i.* (C-147/17, EU:C:2018:926, bod 55 a citovaná judikatúra).

⁵⁶ Pozri rozsudok z 20. novembra 2018, *Sindicatul Familia Constanța a i.* (C-147/17, EU:C:2018:926, body 56, 58, 59 a 61).

⁵⁷ Pozri v tomto zmysle návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Saggio vo veci *Simap* (C-303/98, EU:C:1999:621, bod 27), ako aj návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Wahl vo veci *Sindicatul Familia Constanța a i.* (C-147/17, EU:C:2018:518, bod 51).

⁵⁸ Pozri body 46 a 47 vyššie.

⁵⁹ Pozri články 3 až 7 smernice 2003/88, ktoré priznávajú práva v nich stanovené „každému pracovníkovi“.

⁶⁰ Pripomínam, že smernica 89/391 bola prijatá na základe článku 118a ZES a smernica 2003/88 na základe článku 137 ZES, ktorý nahradil uvedený článok 118a a ktorý je teraz článkom 153 ZFEÚ. Na jednej strane pritom uvedené ustanovenie, rovnako ako ustanovenia, ktoré mu predchádzali, priznáva Únii právomoc prijímať minimálne požiadavky na ochranu zdravia a bezpečnosti „pracovníkov“ vo všeobecnosti, na druhej strane, ako vyplýva z bodu 43 vyššie, hoci obrana patrí do právomoci členských štátov, Únii to nezakazuje, aby mala v súlade s právomocou, ktorú jej priznáva najmä toto ustanovenie, politiku v sociálnej oblasti, ktorá *a priori* zahŕňa všetkých pracovníkov, vrátane pracovníkov zamestnaných v tomto sektore, medzi ktorých patria aj vojaci.

⁶¹ Pozri článok 151 ZFEÚ, ktorý znie: „Únia a členské štáty... majú za cieľ... zlepšovať životné a pracovné podmienky...“.

⁶² Pozri najmä rozsudky z 26. júna 2001, *BECTU* (C-173/99, EU:C:2001:356, bod 43), a zo 14. mája 2019, *CCOO* (C-55/18, EU:C:2019:402, bod 30 a citovaná judikatúra).

základných práv vo viacerých medzinárodných nástrojoch⁶³ a na úrovni práva Únie v Charte základných sociálnych práv pracovníkov Spoločenstva z roku 1989⁶⁴, ako aj v článku 31 Charty základných práv Európskej únie – ktoré sa opäť uplatňujú na „pracovníkov“ vo všeobecnosti, vrátane vojakov.⁶⁵

63. V tomto kontexte, ako rozhodol Súdny dvor, výnimku stanovenú v článku 2 ods. 2 prvom pododseku smernice 89/391 je potrebné vykladať tak, aby bola jej pôsobnosť obmedzená len na to, čo je „striktne nevyhnutné na ochranu záujmov, ktoré toto ustanovenie členským štátom dovoľuje chrániť“⁶⁶.

64. Je pravda, ako uviedla francúzska vláda, že článok 2 ods. 2 prvý pododsek smernice 89/391 v spojení s článkom 4 ods. 2 ZFEÚ podľa môjho názoru ponecháva každému členskému štátu určitú mieru voľnej úvahy pri určení toho, čo považuje v rámci svojho vnútroštátneho kontextu za „striktne nevyhnutné“ na výkon úloh zverených ozbrojeným silám, a teda na ochranu svojej národnej bezpečnosti a na riadny výkon svojich „základných funkcií“⁶⁷.

65. Ako totiž pripomenula slovinská, nemecká a francúzska vláda, členské štáty majú odlišné poňatie svojich ozbrojených síl, ktoré možno vysvetliť historickými dôvodmi,⁶⁸ ich zemepisným usporiadaním a všeobecnejšie osobitnými hrozbami, ktorým každý z nich čelí. Okrem toho niektoré členské štáty prijali väčšie medzinárodné záväzky, v rámci ktorých nesú osobitnú zodpovednosť za zachovanie mieru a medzinárodnej bezpečnosti, a z tohto dôvodu ich vojenské spôsobilosti spĺňajú prísnejšie kritériá.⁶⁹ Tieto odlišnosti sa do istej miery nevyhnutne prejavujú v organizácii ozbrojených síl a stave armády každého členského štátu.

66. Článok 2 ods. 2 prvý pododsek smernice 89/391 však ani v spojení s článkom 4 ods. 2 ZEÚ nemôže priznať členským štátom právomoc odchyliť sa od pravidiel tejto smernice alebo od pravidiel smernice 89/391 alebo 2003/88 len odvolaním sa na ich národné bezpečnostné záujmy. Podľa môjho názoru členský štát, ktorý sa dovoľáva tejto výnimky, musí preukázať, že jej použitie je preň „striktne nevyhnutné“. Musí teda preukázať, že pri uplatnení pravidiel stanovených jednou a/alebo druhou z týchto smerníc na jeho vojakov by nebolo možné dosiahnuť potrebnú ochranu týchto záujmov.⁷⁰

⁶³ Pozri článok 23 ods. 1 a článok 24 Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948, článok 7 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach z roku 1966, preambulu, I. časť bod 2, ako aj článok 2 Európskej sociálnej charty podpísanej 18. októbra 1961 v Turíne. Pozri tiež Medzinárodná organizácia práce (ILO), dohovor č. 132 o platenej dovolenke za kalendárny rok (revidované znenie), 1970 (C132), dohovor č. 155 o bezpečnosti a zdraví pri práci, 1981 (C155), a dohovor č. 171 o nočnej práci, 1990 (C171).

⁶⁴ Pozri body 7 a 8 tejto charty.

⁶⁵ Pozri najmä, pokiaľ ide o Európsku sociálnu chartu, odporúčanie CM/Rec (2010) 4 o ľudských právach príslušníkov ozbrojených síl, už citované, časť Q. Okrem toho pojem „pracovník“ v zmysle článku 31 Charty základných práv zodpovedá tomuto pojmu podľa smernice 2003/88 (pozri najmä rozsudok z 26. marca 2015, Fenoll, C-316/13, EU:C:2015:200, bod 26). Vojaci ako „pracovníci“ majú teda základné práva zaručené týmto ustanovením.

⁶⁶ Pozri najmä rozsudok z 20. novembra 2018, Sindicatul Familia Constanța a i. (C-147/17, EU:C:2018:926, bod 53 a citovaná judikatúra).

⁶⁷ Pozri analogicky rozsudky z 26. októbra 1999, Sirdar (C-273/97, EU:C:1999:523, bod 27); z 11. januára 2000, Kreil (C-285/98, EU:C:2000:2, bod 24), ako aj z 20. marca 2018, Komisia/Rakúsko (Štátna tlačiareň) (C-187/16, EU:C:2018:194, bod 78).

⁶⁸ Francúzska vláda poukázala na početné konflikty, ktorým Francúzska republika čelila. Slovinská vláda zas poukázala na konflikt, ktorý sprevádzal nezávislosť Slovinskej republiky na začiatku 90. rokov.

⁶⁹ Pozri v rámci SBOP článok 42 ods. 6 ZEÚ.

⁷⁰ Pozri analogicky rozsudok z 20. marca 2018, Komisia/Rakúsko (Štátna tlačiareň) (C-187/16, EU:C:2018:194, body 78 až 80 a citovaná judikatúra).

67. Slovinská, španielska a francúzska vláda v prejednávanej veci v podstate tvrdia, že všetky úlohy zverené ozbrojeným silám musia byť v súlade s ich úlohou krajného prostriedku obrany národnej bezpečnosti,⁷¹ vykonávané nepretržite. Ozbrojené sily musia byť predovšetkým kedykoľvek schopné reagovať na hrozby pre národnú bezpečnosť. Vojaci preto musia byť permanentne k dispozícii ozbrojeným silám, aby bola zabezpečená ich schopnosť okamžite zasiahnuť. Okrem toho tak úspech takýchto zásahov, ako aj potreba chrániť samotných vojakov vyžadujú, aby boli riadne vyškolení a vycvičení. To si však vyžaduje odchýlenie sa od pravidiel smernice 2003/88.⁷² Francúzska vláda dodáva, že požiadavka kontinuity sa prejavuje aj v rámci úloh prevencie a predvídania hrozieb, pričom vojaci sú prinajmenšom v niektorých členských štátoch permanentne mobilizovaní na účely zabezpečenia protivzdušnej obrany a obrany okolia územia štátu, alebo tiež v rámci monitorovacích činností. V súčasnom geopolitickom kontexte je táto kontinuita ešte naliehavšia.⁷³

68. Podľa môjho názoru nemožno poprieť, že na ozbrojené sily sa vzťahuje mimoriadne naliehavá požiadavka kontinuity. Kontinuita a úroveň disponibility pracovníkov, ktoré z tejto požiadavky vyplývajú, však nie sú typické len pre tieto sily. Každá služba vo verejnom záujme totiž musí fungovať nepretržite a stabilne.⁷⁴

69. Hoci však požiadavka kontinuity verejných služieb pôsobiacich najmä v oblastiach zdravia, bezpečnosti a verejného poriadku môže odôvodniť pozbavenie ich zamestnancov niektorých práv inak priznaných pracovníkom, akým je napríklad právo na štrajk,⁷⁵ Súdny dvor opakovane rozhodol, že táto požiadavka v zásade nebráni tomu, aby sa uplatňovali na dotknutých pracovníkov ustanovenia smerníc 89/391 a 2003/88.⁷⁶

70. Po štvrté totiž treba pripomenúť, že hoci podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora tieto služby musia čeliť udalostiam, ktoré sú svojou podstatou nepredvídateľné, činnosti, ktoré tieto služby vykonávajú za obvyklých podmienok a ktoré zodpovedajú aj úlohe, ktorá im bola zverená, je takisto možné vopred organizovať, vrátane predchádzania rizikám, pokiaľ ide o bezpečnosť a/alebo zdravie, ako aj časového rozvrhu práce pracovníkov.⁷⁷ Inými slovami, Súdny dvor sa domnieva, že požiadavku kontinuity fungovania uvedených služieb je v zásade možné zabezpečiť v súlade s pravidlami smerníc 89/391 a 2003/88 najmä plánovaním činností a zavedením rotácie pracovníkov a že obmedzenia, ktoré toto plánovanie prináša pre zamestnávateľa, sa považujú za menej dôležité v porovnaní s právami dotknutých pracovníkov na ochranu zdravia a bezpečnosť.⁷⁸

71. V súlade s touto judikatúrou to neplatí v prípade, ak sa tieto činnosti vykonávajú za „mimoriadnych okolností“, akými sú prírodné alebo technologické katastrofy, útoky alebo veľké havárie. V takom prípade je uplatnenie článku 2 ods. 2 prvého pododseku smernice 89/391 na služby pôsobiace v oblasti zdravia, bezpečnosti a verejného poriadku podľa Súdneho dvora odôvodnené. Súdny dvor uznáva, že riadny výkon a najmä kontinuita ich úloh by boli ohrozené, keby bolo nutné dodržať všetky pravidlá stanovené smernicami 89/391 a 2003/88. Rovnako

⁷¹ Pozri bod 28 vyššie.

⁷² Francúzska vláda uvádza výcvik na nočné zásahy, ktorý predstavuje odchýlenie sa od pravidiel v oblasti nočnej práce stanovených v tejto smernici (pozri bod 24 vyššie).

⁷³ Pozri bod 29 vyššie.

⁷⁴ Pozri bod 26 vyššie.

⁷⁵ Pozri, pokiaľ ide o vojakov, odporúčanie CM/Rec (2010) 4 o ľudských právach príslušníkov ozbrojených síl, už citované, s. 56.

⁷⁶ Pozri rozsudky z 20. novembra 2018, Sindicatul Familia Constanța a i. (C-147/17, EU:C:2018:926, bod 67), ako aj z 30. apríla 2020, Készenléti Rendőrség (C-211/19, EU:C:2020:344, bod 40).

⁷⁷ Pozri rozsudok z 5. októbra 2004, Pfeiffer a i. (C-397/01 až C-403/01, EU:C:2004:584, bod 57), ako aj z 30. apríla 2020, Készenléti Rendőrség (C-211/19, EU:C:2020:344, bod 41).

⁷⁸ Pozri najmä rozsudok z 30. apríla 2020, Készenléti Rendőrség (C-211/19, EU:C:2020:344, bod 44).

uznáva, že tieto okolnosti môžu vystaviť pracovníkov nezanedbateľným rizikám, pokiaľ ide o ich bezpečnosť a/alebo zdravie, a že by nebolo primerané zaťažiť zamestnávateľov, pokiaľ ide o dotknutých pracovníkov, povinnosťami týkajúcimi sa účinného predchádzania rizikám v práci, ako aj plánovania pracovného času, ktoré sú v súlade s uvedenými pravidlami.⁷⁹

72. Hoci je podľa môjho názoru potrebné uvedenú judikatúru v súvislosti s vojakmi jemne prispôbiť, ako vysvetlím v bode 78 a nasledujúcich nižšie, stále z nej vyplýva, že samotná požiadavka kontinuity fungovania ozbrojených síl nepreukazuje potrebu trvalého vylúčenia všetkých týchto vojakov z pôsobnosti pravidiel smernice 2003/88 alebo pravidiel smernice 89/391.

73. Tento výklad nespochybňuje ani rozsudok *Sindicatul Familia Constanța a i.*⁸⁰, v ktorom Súdny dvor rozhodol, že „určité osobitné činnosti verejnej služby, aj keď sú vykonávané za obvyklých podmienok, sú do tej miery špecifické, že ich povaha nevyhnutne bráni plánovaniu pracovného času rešpektujúcemu požiadavky uložené smernicou 2003/88“⁸¹.

74. Z tohto rozsudku totiž podľa môjho názoru nemožno vyvodiť, že všetci vojaci by mohli byť trvale vylúčení z pôsobnosti pravidiel tejto smernice. Odôvodnenie uvedeného rozsudku treba vnímať v kontexte veci, v ktorej bol vydaný. Pripomínam, že uvedená vec sa týkala činnosti profesionálneho rodiča, ktorá spočíva v tom, že takýto rodič sa vo svojej domácnosti a rodine nepretržite a dlhodobo stará o mimoriadne zraniteľné dieťa. Súdny dvor pritom uviedol, že by bolo nezlučiteľné s úlohou profesionálnych rodičov poskytnúť im v pravidelných intervaloch právo odlúčiť sa od detí umiestnených do ich starostlivosti po určitom počte hodín práce alebo počas dní odpočinku v týždni alebo dní dovolenky. Rovnako tak by nebolo primerané ani zaviesť systém rotácie medzi profesionálnymi rodičmi, lebo takýto systém by ohrozil najmä vzťah medzi týmto rodičom a dieťaťom, o ktoré sa stará.⁸²

75. Stručne povedané, prípad, ktorým sa zaoberá tento rozsudok, je celkom špecifický prípad činnosti, ktorú môže v zásade vykonávať len jeden a ten istý pracovník. Tento prípad teda nemožno uplatniť na vojakov členského štátu. Zatiaľ čo ozbrojené sily ako „kolektív“ musia vykonávať svoju činnosť nepretržite, to isté za nijakých okolností neplatí pre každého jedného vojaka, ktorý tvorí tento kolektív.⁸³

76. Ako vysvetlím v bode 86 a nasledujúcich nižšie, na niektoré z činností vykonávaných vojakmi v skutočnosti nemožno vzhľadom na ich povahu uplatniť pravidlá smernice 2003/88. Rozsudok *Sindicatul Familia Constanța a i.*⁸⁴ môže tiež odôvodniť trvalé vylúčenie určitých vojakov z pôsobnosti tejto smernice. Ako totiž v podstate uviedla Komisia na pojednávaní, niektorí vojaci môžu vykonávať vysoko kvalifikované funkcie alebo funkcie vyžadujúce vysoký stupeň utajenia, čo znamená, že je veľmi zložitá ich nahradiť.⁸⁵ Taktiež nemožno vylúčiť, že niektoré elitné jednotky,

⁷⁹ Pozri najmä rozsudky z 20. novembra 2018, *Sindicatul Familia Constanța a i.* (C-147/17, EU:C:2018:926, bod 67), ako aj z 30. apríla 2020, *Készenléti Rendőrség* (C-211/19, EU:C:2020:344, body 40 a 42).

⁸⁰ Rozsudok z 20. novembra 2018 (C-147/17, EU:C:2018:926).

⁸¹ Rozsudok z 20. novembra 2018, *Sindicatul Familia Constanța a i.* (C-147/17, EU:C:2018:926, bod 68).

⁸² Pozri rozsudok z 20. novembra 2018, *Sindicatul Familia Constanța a i.* (C-147/17, EU:C:2018:926, body 70 až 75).

⁸³ Pozri analogicky rozsudok z 30. apríla 2020, *Készenléti Rendőrség* (C-211/19, EU:C:2020:344, bod 44).

⁸⁴ Rozsudok z 20. novembra 2018 (C-147/17, EU:C:2018:926).

⁸⁵ Pozri analogicky rozsudok *ESLP*, 22. marca 2012, *Konstantin Markin v. Rusko*, EC:ECHR:2012:0322JUD003007806, § 148. To isté môže platiť aj v prípade niektorých civilných zamestnancov armády.

ktoré sú napríklad súčasťou špeciálnych síl členských štátov, ako jediné disponujú určitými schopnosťami a sú vysoko špecializované na určité typy úloh, takže ich členovia sú opäť len ťažko nahraditeľní.⁸⁶

77. Z predchádzajúcich úvah vyplýva, že článok 2 ods. 2 prvý pododsek smernice 89/391 neumožňuje členským štátom trvale vylúčiť všetkých vojakov z pôsobnosti pravidiel tejto smernice alebo smernice 2003/88.⁸⁷ Tieto dve smernice sú v zásade uplatniteľné aj na vojakov.⁸⁸ Z ich pôsobnosti sú vylúčené len určité „osobitné činnosti“ ktoré vykonávajú, ktorých špecifická povaha nevyhnutne bráni uplatneniu pravidiel týchto dvoch smerníc.

78. Ako tvrdí nemecká vláda, na účely uplatnenia týchto smerníc treba teda rozlišovať medzi rôznymi činnosťami, ktoré vojaci vykonávajú.⁸⁹ Hoci v tejto súvislosti, ako som už uviedol, existujúcu judikatúru Súdneho dvora rozlišujúcu „obvyklé podmienky“ a „mimoriadne okolnosti“ treba prispôbiť na situáciu vojakov, poskytuje užitočné usmernenia.

79. Hneď na úvod spresním, že nejde o protiklad medzi činnosťami, ktoré vojaci vykonávajú „v čase mieru“, a činnosťami, ktoré vojaci vykonávajú v „čase vojny“.

80. Je pravda, že v prípade vyhlásenia vojny členským štátom alebo vážneho medzinárodného napätia predstavujúceho hrozbu vojny je tento členský štát, samozrejme, oprávnený pri týchto „mimoriadnych okolnostiach“ odchyliť sa od smerníc 89/391 a 2003/88. Výnimka stanovená v článku 2 ods. 2 prvej smernice sa však nemôže obmedziť na takúto hypotézu.⁹⁰ V tejto súvislosti súhlasím s vládami zastúpenými na Súdnom dvore, ktoré uvádzajú, že v súčasnom geopolitickom kontexte už protiklad medzi situáciami „v čase mieru“ a „v čase vojny“ nie je pre fungovanie ozbrojených síl rozhodujúci.⁹¹

⁸⁶ Pozri analogicky rozsudok z 26. októbra 1999, Sirdar (C-273/97, EU:C:1999:523, body 21 až 32). Pozri, pokiaľ ide o profil a zhrnutie využitia špeciálnych síl v nedávnej minulosti, MALIS, C.: c. d., s. 118 a 130 – 133.

⁸⁷ Pozri v tomto zmysle rozsudok z 12. januára 2006, Komisia/Španielsko (C-132/04, neuvverejnený, EU:C:2006:18). Podobne tak žiaden z nástrojov uvedených v bode 62 vyššie neobsahuje všeobecné vylúčenie vojakov, pokiaľ ide o práva na spravodlivé a primerané pracovné podmienky, hoci v súvislosti s inými základnými právami, vrátane práva na združovanie či práva na kolektívne vyjednávanie, je takéto všeobecné vylúčenie niekedy stanovené (pozri najmä §14 Charty základných sociálnych práv pracovníkov Spoločenstva).

⁸⁸ Pozri v tomto zmysle Bundersverwaltungsgericht (Spolkový správny súd, Nemecko), 15. december 2011, 2 C 41.10 (DE:BVVerwG:2011:151211U2C41.10.0). Navyše o tom, že vojaci nie sú zo zásady vylúčení z pôsobnosti smernice 89/391, svedčí aj skutočnosť, že viaceré „osobitné smernice“ v oblasti ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci, prijaté na základe prvej smernice, stanovujú výnimky týkajúce sa vojakov. Pozri v tejto súvislosti článok 2 ods. 2 smernice Rady 89/656/EHS z 30. novembra 1989 o minimálnych zdravotných a bezpečnostných požiadavkách na používanie osobných ochranných prostriedkov pracovníkmi na pracovisku (tretia samostatná smernica v zmysle článku 16 ods. 1 smernice 89/391/EHS) (Ú. v. ES L 393, 1989, s. 18; Mím. vyd. 05/001, s. 375). Pozri tiež článok 10 ods. 1 písm. b) smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/35/EÚ z 26. júna 2013 o minimálnych zdravotných a bezpečnostných požiadavkách týkajúcich sa vystavenia pracovníkov rizikám vyplývajúcim z fyzikálnych činností (elektromagnetické polia) (20. samostatná smernica v zmysle článku 16 ods. 1 smernice 89/391/EHS) a o zrušení smernice 2004/40/ES (Ú. v. EÚ L 179, 2013, s. 1). Z toho naopak v zásade vyplýva, že smernice v oblasti ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci, ktorými sa vykonáva smernica 89/391 – týkajúce sa takých rôznorodých otázok, ako sú pracoviská, používanie pracovného vybavenia a zobrazovacích jednotiek pracovníkmi na pracovisku, prevencia rizík spojených s vystavením karcinogénnym látkam, hluku, vibráciám pri práci, atď. – sa uplatňujú na vojakov.

⁸⁹ Spresňujem, že ozbrojené sily členských štátov vo všeobecnosti netvoria homogénny „celok“. Vojaci vykonávajú veľmi rôznorodé zamestnania, niektoré operačnej povahy, iné výrazne menej, a sú poverovaní rôznymi prácami a úlohami.

⁹⁰ V opačnom prípade by toto ustanovenie stratilo značnú časť svojho opodstatnenia, keďže by sa prelínalo najmä s článkom 347 ZFEÚ, ktorý umožňuje členským štátom odchyliť sa od práva Únie vo všeobecnosti „v prípade vážnych vnútorných nepokojov ohrozujúcich verejný poriadok, v prípade vojny alebo vážneho medzinárodného napätia vytvárajúceho vojnové nebezpečenstvo, alebo aby si členský štát splnil záväzky, ktoré prijal s cieľom zachovať mier a medzinárodnú bezpečnosť“. Pozri analogicky článok 15 Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách podpísaného v Ríme 4. novembra 1950 a článok 30 Európskej sociálnej charty.

⁹¹ Pozri bod 29 vyššie. Napríklad európski vojaci vysielaní do Afganistanu sú nasadzovaní v „čase mieru“ – pri neexistencii vyhlásenia vojny proti Afganskému štátu – do „vojny proti terorizmu“ na účely zachovania alebo obnovenia mieru a medzinárodnej bezpečnosti a čelia „asymetrickému“ alebo „neregulárnemu“ nepriateľovi v zmysle medzinárodného práva, ktorý nie je príslušníkom ozbrojených síl štátu.

81. V skutočnosti je podľa môjho názoru potrebné, ako to navrhuje nemecká vláda, oddeliť „bežnú službu“, na ktorú sa vzťahujú smernice 89/391 a 2003/88 (časť b), od skutočných „osobitných činností“ ozbrojených síl, najmä činností vykonávaných v rámci vojenských operácií a operačnej prípravy, ktoré sú vylúčené z pôsobnosti uvedených smerníc (časť c). Takýto výklad podľa môjho názoru v zásade umožňuje vyvážené zosúladenie medzi požiadavkami týchto dvoch smerníc na jednej strane a ochranou národnej bezpečnosti členských štátov, ako aj riadnym výkonom ich „základných funkcií“ v zmysle článku 4 ods. 2 ZEÚ na druhej strane (časť d). Nemožno však vylúčiť, že členský štát preukáže, že osobitné požiadavky, ktoré sa vzťahujú na jeho ozbrojené sily, odôvodňujú odchýliť sa od smernice 2003/88 (časť e).

b) „Bežná služba“, na ktorú sa vzťahujú smernice 89/391 a 2003/88

82. Ako uviedla nemecká vláda, vojaci za „obvyklých podmienok“ každodenne vykonávajú veľké množstvo činností, často totožných alebo podobných činnostiam civilných zamestnancov, ktoré sa nevyznačujú „charakteristikami“, ktoré by bránili uplatneniu pravidiel smerníc 89/391 a 2003/88. Z hľadiska týchto smerníc sa teda s nimi musí zaobchádzať rovnako. Nič totiž neodôvodňuje, aby boli vojaci v takejto situácii vystavení rizikám, pokiaľ ide o ich zdravie a bezpečnosť, viac ako títo civilní zamestnanci.

83. V tejto súvislosti uvádzam, že ak vojaci vykonávajú ich bežné úlohy – ako sú úlohy súvisiace s údržbou, administratívou, výcvikom alebo, ako to rozvinem v bodoch 102 a nasledujúcich nižšie, bezpečnostných a dozorných činností – na ich zvyčajnom mieste pridelenia, tieto úlohy možno vopred organizovať, vrátane predchádzania rizikám, pokiaľ ide o bezpečnosť a/alebo zdravie, ako aj časového rozvrhu práce pracovníkov. Okrem toho, ako uvádza nemecká vláda, obmedzenia týkajúce sa disponibility týchto pracovníkov na účely zabezpečenia kontinuity služby nie sú v zásade neprekonateľné.

84. V takom prípade jednak zamestnávateľ musí dodržiavať všeobecné zásady stanovené smernicou 89/391 – predchádzať rizikám pri práci, vyhodnocovať riziká, ktoré nie je možné vylúčiť, odstrániť riziká pri zdroji, prispôbiť prácu vojakovi, atď.⁹²

85. Jednak sa uplatňujú aj pravidlá, ktoré v oblasti pracovného času stanovuje smernica 2003/88. Osobitne je potrebné určiť denný a týždenný pracovný čas pre vojakov, ktorý je v súlade s obmedzeniami stanovenými v tejto smernici. Táto smernica však stanovuje možnosť osobitných odchýlok, ktoré, v rozpore s tvrdením francúzskej vlády, sú relevantné pre „bežnú službu“ vojakov.

⁹² Pozri článok 6 smernice 89/391. Napokon presne to stanovuje francúzska právna úprava, ktorou sa preberá táto smernica. Táto právna úprava stanovuje, že pokiaľ ide o „vojenský personál vykonávajúci činnosti rovnakej povahy, ako sú činnosti vykonávané civilným personálom“, pravidlá vyplývajúce z tejto smernice sa uplatňujú v plnom rozsahu. Vojak vykonávajúci takúto činnosť má, rovnako ako každý zamestnanec, právo zdržať sa výkonu práce, ak má opodstatnený dôvod domnievať sa, že jeho pracovná situácia predstavuje vážne a bezprostredné nebezpečenstvo pre jeho život alebo zdravie. Naopak, „ak charakteristiky vlastné pre činnosti národnej obrany, vnútornej bezpečnosti alebo civilnej bezpečnosti nevyhnutne bránia“ uplatneniu týchto pravidiel, „zamestnávateľský orgán dbá na zaistenie bezpečnosti a ochranu fyzického a duševného zdravia vojaka prispôbením [uvedených pravidiel] miestnym podmienkam a operačnému prostrediu“. V tomto prípade vojak nemá právo zdržať sa výkonu práce. Pozri décret n° 2018-1286, du 27 décembre 2018, relatif aux conditions d'hygiène et de sécurité destinées à prévenir la santé et l'intégrité physique des militaires durant leur service (dekrét č. 2018-1286 z 27. decembra 2018 o hygienických a bezpečnostných podmienkach na ochranu zdravia a fyzickej integrity vojakov počas služby) (JORF č. 0301 z 29. decembra 2018), osobitne články R.4123-53 a R.4123-54. Pozri tiež décret n° 2012-422, du 29 mars 2012, relatif à la santé et à la sécurité au travail au ministère de la défense (dekrét č. 2012-422 z 29. marca 2012 o ochrane zdravia a bezpečnosti pri práci na ministerstve obrany) (JORF č. 0077 z 30. marca 2012), články 35 a 36. Tento posledný uvedený dekrét presnejšie stavia do protikladu „vojenský personál vykonávajúci činnosti rovnakej povahy, ako sú činnosti vykonávané civilným personálom“ a „vojenský personál vykonávajúci činnosť operačnej povahy alebo bojového výcviku“, čo viac-menej zodpovedá rozlišovaniu navrhovanému v týchto návrhoch. Poznnamenávam však, že prinajmenšom niektorí odborníci na otázky francúzskych ozbrojených síl sa domnievajú, že táto právna úprava vytvára *správnu rovnováhu* medzi povinnosťami vyplývajúcimi z európskeho práva a potrebami ozbrojených síl. Pozri Haut Comité d'évaluation de la condition militaire (HCECM), 13. tematická správa: „La mort, la blessure, la maladie“. Júl 2019, s. 92.

Poukazujem najmä na článok 17 ods. 3 písm. b) a c) uvedenej smernice, ktorý umožňuje odchyliť sa od rôznych práv stanovených v tejto smernici⁹³ v prípade „bezpečnostných a dozorných činností, ktoré si vyžadujú trvalú prítomnosť s cieľom ochrany majetku a osôb“ a v prípade „činností spojených s potrebou nepretržitej služby“. Skutočnosť že vojaci nie sú v tomto ustanovení výslovne spomenutí, je v tejto súvislosti irelevantná, keďže toto ustanovenie uvádza len príklady pracovníkov a činností.⁹⁴ Ako poznamenala Komisia na pojednávaní, tieto odchyľky poskytujú ďalšiu flexibilitu pre zabezpečenie kontinuity služby.⁹⁵

c) „Osobitné činnosti“ ozbrojených síl, na ktoré sa nevzťahujú smernice 89/391 a 2003/88

86. Existujú, samozrejme, aj „osobitné činnosti“ ozbrojených síl, ktorých „charakteristiky“ nevyhnutne bránia uplatneniu pravidiel stanovených v smerniciach 89/391 a 2003/88. Ako zdôraznili vlády, ktoré boli zastúpené na Súdnom dvore, ozbrojené sily sa vyznačujú, pokiaľ ide o mnohé úlohy zverené týmto silám, nepochybnou „osobitosťou“, najmä v porovnaní s policajným alebo hasičským zborom, o ktorých Súdny dvor doposiaľ rozhodoval vo svojej judikatúre.

87. Podľa môjho názoru tieto „osobitné činnosti“ zahŕňajú v prvom rade činnosti vykonávané ozbrojenými silami v rámci vojenských operácií. Nasadenie týchto síl v rámci takýchto operácií patrí totiž z povahy veci medzi „mimoriadne“ činnosti.⁹⁶ Okrem toho hoci sú takéto operácie jadrom verejnej služby poskytovanej uvedenými silami, je zrejmé, že v prípade nasadenia vojakov napríklad v tretej krajine v rámci operácie „krízového riadenia“ ich činnosti nedovoľujú skutočne predchádzať rizikám pri práci⁹⁷ alebo plánovať pracovný čas v súlade s pravidlami smerníc 89/391 a 2003/88.⁹⁸ Predovšetkým, ako tvrdila nemecká vláda, zabezpečenie kontinuity činností vykonávaných počas takýchto operácií je spojené s osobitnými vojenskými obmedzeniami, pričom veliteľstvo musí vytvoriť túto kontinuitu na základe nutne obmedzených ľudských a materiálnych zdrojov. To zahŕňa spoluprácu všetkých nasadených jednotiek a, ako zdôrazňuje francúzska vláda, organizácia času môže byť jedine kolektívna. Ďalej platí, že plánovanie úloh je mimoriadne zložitá, keďže tieto úlohy závisia od správania prípadného nepriateľa alebo od iných okolností, najmä environmentálnych alebo geografických, na ktoré zamestnávateľ nemá nijaký alebo má len malý vplyv. Napokon a predovšetkým, práva vojakov na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, vrátane obmedzenia pracovného času, nemôžu mať prednosť pred operačnými požiadavkami, inak by bol ohrozený riadny výkon týchto operácií. V tomto kontexte musí byť disponibilita a nasadenie vojakov úplné.⁹⁹

⁹³ Konkrétne ide o pravidlá týkajúce sa denného odpočinku (článok 3), prestávok v práci (článok 4), týždenného času odpočinku (článok 5), dĺžky nočnej práce (článok 8) a referenčných období (článok 16) (pokiaľ ide o tieto pravidlá, pozri bod 24 vyššie).

⁹⁴ Pozri rozsudok zo 14. októbra 2010, Union syndicale Solidaires Isère (C-428/09, EU:C:2010:612, bod 48).

⁹⁵ Pozri odôvodnenie 15 smernice 2003/88.

⁹⁶ Pozri bod 71 vyššie.

⁹⁷ Nie je ťažké pochopiť, že zamestnávateľ by asi ťažko mohol „odstrániť riziká pri zdroji“, ako to vyžaduje článok 6 smernice 89/391.

⁹⁸ Spresňujem, že podľa môjho názoru sa teda vylúčenie týka všetkých zúčastnených jednotiek, t. j. nielen vojakov nasadených priamo v dejisku operácie, ale aj tých, ktorých činnosť priamo súvisí s vedením alebo podporou vonkajších operácií a ktorá je teda rozvrhnutá podľa potrieb týchto operácií.

⁹⁹ Ako výborné svedectvo pozri de BRAQUILANGES, M.: Les militaires et le temps de travail. Blog *Theatrum Belli*, 2017: „...vyslani vojaci sú v trvalej operačnej pohotovosti, keďže po celý čas pretrvávajú hrozba pre vojakov samotných alebo pre susedné jednotky v ťažkostiach, ktoré nás môžu požiadať o pomoc, či už máme odpočinok, zotavujeme sa alebo sme *a fortiori* na misii. Upraviť pracovný čas vo vojnovnej hmle by znamenalo, že chceme odmietnuť nečakané a predsa možné, lebo rozhodujúca je vôľa protivníka. ... Obmedzenie pracovného času počas operácie by nevyhnutne viedlo k pochybnostiam o našej odhodlanosti tým, že by sme si sami stanovili hranicu svojej disponibilít, a teda svojho záväzku. ...“

88. Podľa môjho názoru to v zásade platí tak pre vonkajšie operácie – prípad nasadenia vojenských síl v zahraničí, ako je uvedené v predchádzajúcom bode – ako aj pre vnútorné operácie – prípad nasadenia vojakov členským štátom na jeho vlastnom území. V tejto súvislosti totiž treba mať na zreteli úlohu vojenských síl ako krajného prostriedku obrany. V zásade takéto nasadenie vojakov nastáva iba v prípade „mimoriadnych okolností“. Ozbrojené sily sa povolávajú na podporu prostriedkov nasadených civilnými orgánmi vtedy, keď z dôvodu existujúcich alebo bezprostredne hroziacich „výnimočných okolností“, ako sú prírodné katastrofy alebo teroristické útoky, civilné prostriedky nie sú viac postačujúce a je potrebné prijať aj rovnako mimoriadne opatrenia na zabezpečenie verejného poriadku a ochranu komunity.¹⁰⁰ Za takých okolností nemožno, pokiaľ ide o dotknutých vojakov, uložiť povinnosti týkajúce sa predchádzania rizikám pri práci a plánovania pracovného času, ktoré sú v súlade s pravidlami smerníc 89/391 a 2003/88.¹⁰¹

89. V druhom rade „osobitné činnosti“ ozbrojených síl podľa môjho názoru zahŕňajú úvodnú odbornú prípravu, výcvik a cvičenia vykonávané vojakmi na účely operačnej pripravenosti. Domnievam sa, že hoci sa tieto činnosti vykonávajú za „obvyklých podmienok v súlade s úlohou zverenou“¹⁰² ozbrojeným silám, sú podľa môjho názoru „do tej miery špecifické“, že ich povaha bráni uplatneniu ustanovení smerníc 89/391 a 2003/88.¹⁰³ Povinnosťou ozbrojených síl je totiž nielen chrániť národnú bezpečnosť a základné záujmy členských štátov najmä v rámci vojenských operácií, ale aj sa na to pripravovať. Ako pritom zdôraznila slovinská a francúzska vláda, tak úspech týchto operácií, ako aj bezpečnosť samotných vojakov vyžadujú, aby sa táto príprava uskutočňovala za podmienok, ktoré čo najvernejšie simulujú podmienky, ktorým by vojaci museli čeliť v prípade nasadenia. V tomto rámci musia byť pripravení na únavu, kolektívnu disciplínu, násilie nepriateľa a drsné pracovné podmienky. Je teda potrebné, aby úvodná odborná príprava, výcvik a cvičenia mohli prebiehať cez deň aj v noci, niekedy po veľmi dlhý čas, bez toho, aby tomu bránili najmä pravidlá v oblasti prestávok a nočnej práce stanovené smernicou 2003/88.¹⁰⁴

90. V treťom rade sa domnievam, že v súlade s voľnou úvahou, ktorá musí byť priznaná členským štátom,¹⁰⁵ by tieto štáty mali mať možnosť definovať vo svojom vnútroštátnom práve iné činnosti ozbrojených síl, ktoré sú vylúčené z pôsobnosti pravidiel smerníc 89/391 a 2003/88, pokiaľ sú tieto činnosti „osobitné“ a štáty preukážu, že je to „striktne nevyhnutné“ na riadny výkon predmetných činností.¹⁰⁶

91. Konkrétne počas účasti vojakov na všetkých týchto „osobitných činnostiach“ sa pravidlá smerníc 89/391 a 2003/88 prechodne neuplatňujú.¹⁰⁷ Členské štáty sú však v súlade s článkom 2 ods. 2 druhým pododsekom prvej smernice povinné zabezpečiť, aby bola v čo najväčšej možnej miere zaistená bezpečnosť a ochrana zdravia dotknutých vojakov, a to s prihliadnutím jednak na ciele tejto smernice a jednak na operačné požiadavky.

¹⁰⁰ Pozri bod 28 vyššie.

¹⁰¹ Pozri bod 71 vyššie.

¹⁰² Uznesenie zo 14. júla 2005, Personalrat der Feuerwehr Hamburg (C-52/04, EU:C:2005:467, bod 52).

¹⁰³ Pozri bod 73 vyššie.

¹⁰⁴ Pozri v tomto zmysle HCECM, 9. tematická správa: „Perspectives de la condition militaire“. Jún 2015, s. 50 – 51; HCECM, 11. tematická správa: „La fonction militaire dans la société française“. September 2017, s. 24 a 25, ako aj de BRAQUILANGES, M.: c. d.

¹⁰⁵ Pozri bod 64 vyššie.

¹⁰⁶ Pozri bod 66 vyššie.

¹⁰⁷ Je zrejmé, že táto odchýlka sa v praxi bude týkať viac vojakov vykonávajúcich operačné úlohy než vojakov vykonávajúcich úlohy vzdialené operačným. Ak v tomto kontexte príslušné orgány považujú za potrebné nasadiť vojakov do operácie alebo organizovať výcvik alebo cvičenie potrebné na operačnú prípravu, článok 7 smernice 2003/88, ktorý, pripomínam, stanovuje právo na platenú dovolenku za kalendárny rok, podľa môjho názoru nebráni tomu, aby v prípade potreby boli vojaci povolaní z priepustky. Podľa môjho názoru toto ustanovenie bráni len tomu, aby vojak prišiel z dôvodu takéhoto povolania o zostatok nevyčerpanej dovolenky.

92. Zdôrazňujem tiež, že v praxi očividne prislúcha každému členskému štátu, aby posúdil, či čelí „mimoriadnym okolnostiam“ odôvodňujúcim nasadenie týchto vojakov vo vojenskej operácii – a tým aj odchylenie sa od smerníc 89/391 a 2003/88. Len členským štátom prináleží posúdiť, kedy sú ohrozené ich základné záujmy alebo tiež medzinárodný mier, a rozhodnúť o potrebnej reakcii. Rozhodnutie o nasadení ozbrojených síl vojenským rozhodnutím, na ktoré ako také sa nevzťahuje právo Únie. Práva na ochranu zdravia a bezpečnosti, ktoré vojakom priznávajú smernice 89/391 a 2003/88, teda nemôžu mať vplyv na takéto rozhodnutie.¹⁰⁸ V tomto kontexte predovšetkým nevyklúčujem, že niektoré členské štáty sa môžu vzhľadom na útoky, ktorých obeťami sa nedávno stali, a všeobecnejšie na analýzy svojich spravodajských služieb domnievať, že čelia „mimoriadne“ vysokému stupňu hrozby teroristického útoku, ktorý odôvodňuje nasadenie vojakov na vnútorné operácie na ich území.

d) Takýto výklad v zásade zabezpečuje vyvážené zosúladenie dotknutých záujmov

93. Výklad článku 2 ods. 2 prvého pododseku smernice 89/391, ktorý navrhujem, podľa môjho názoru umožňuje vyvážené zosúladenie medzi právom na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, vrátane obmedzenia pracovného času, ktoré sú priznané vojakom ako pracovníkom touto smernicou a smernicou 2003/88 na jednej strane a potrebami ozbrojených síl na druhej strane.¹⁰⁹

94. Tento výklad podľa môjho názoru zabezpečuje, aby vojaci mali dostatok odpočinku v súlade s cieľom sledovaným smernicou 2003/88,¹¹⁰ pokiaľ nie je nevyhnutné porušiť pravidlá v tejto oblasti, čo je súčasťou toho, že vykonávajú čo najúčinnejšie „osobitné činnosti“, vzhľadom na ktoré je potrebná ich plná disponibilita a nasadenie.¹¹¹

95. Okrem toho pochybujem, že uvedený výklad skutočne podkopáva zásadu disponibilít¹¹² vojakov, ako je koncipovaná najmä vo francúzskom práve – zásadu, ktorá podľa francúzskej vlády súvisí s „národnou identitou“ Francúzskej republiky v zmysle článku 4 ods. 2 ZEÚ z dôvodu, že zabezpečuje „disponibilitu ozbrojených síl“, ktorá je v jej právnom poriadku povýšená na ústavnú normu.¹¹³

¹⁰⁸ Pokiaľ ide o otázku, či by rozhodnutie o nasadení ozbrojených síl do operácie malo podliehať súdnemu preskúmaniu, domnievam sa, že každý členský štát by mal uplatňovať svoje vlastné štandardy v tejto oblasti. Zdá sa mi totiž ťažko odôvodniteľné, aby právo Únie stanovilo takýto štandard preskúmania iba z dôvodu, že toto rozhodnutie zahŕňa odchylenie sa od pravidiel smerníc 89/391 a 2003/88.

¹⁰⁹ Pozri v tom istom zmysle odporúčanie CM/Rec (2010) 4 o ľudských právach príslušníkov ozbrojených síl, už citované, časť Q, ods. 67, ako aj odôvodnenie, s. 62 a 63.

¹¹⁰ Pozri bod 25 vyššie.

¹¹¹ Môžem tiež spomenúť optimistické správy, podľa ktorých takéto pravidlá v oblasti pracovného času majú svoj podiel na prijímaní vojakov do zamestnania a ich udržaní v zamestnaní (pozri najmä LEIGH, I., BORN, H.: c. d., s. 175), v čase, keď sa niektorá zo zúčastnených strán snaží dosiahnuť lepšie zosúladenie medzi pracovným a súkromným životom (pozri najmä HCECM: „La vie des militaires et de leur famille selon le lieu d'affectation“, 12. správa, jún 2018, a BRAULT, O.: Les défis de la préservation d'une singularité militaire. In: *Un monde en turbulence - Regards du CHEM 2019 – 68e session*).

¹¹² Pozri bod 33 vyššie.

¹¹³ Pozri Conseil constitutionnel (Ústavná rada, Francúzsko), rozhodnutia č. 2014-432 QPC z 28. novembra 2014 a č. 2014-45Q QPC z 27. februára 2015.

96. Aj za predpokladu, že by zásada disponibility mohla skutočne spadať pod tento pojem „národnej identity“¹¹⁴, je totiž výklad, ktorý navrhujem v týchto návrhoch, dostatočne pružný na to, aby nebol prekážkou „osobitných činností“ ozbrojených síl, najmä vojenských operácií. Nebráni tak Francúzskej republike alebo iným členským štátom voľne nakladať so svojou armádou. Okrem toho nespochybňuje ani skutočnosť, že vojak môže byť v tomto kontexte nasadený „kedykoľvek a kdekoľvek“, ak to príslušné orgány považujú za potrebné, ani skutočnosť, že pri takýchto operáciách musí byť disponibilita a nasadenie vojakov úplné.¹¹⁵

e) O osobitných požiadavkách niektorých členských štátov na ozbrojené sily

97. Stručne povedané, mnou navrhovaný výklad znamená, že v súlade s článkom 2 ods. 2 prvým pododsekom smernice 89/391 sa na vojakov v zásade vzťahujú pravidlá tejto smernice a smernice 2003/88. Z pôsobnosti týchto pravidiel sú však prechodne vylúčení, pokiaľ vykonávajú určité „osobitné činnosti“ ozbrojených síl, najmä v rámci vojenských operácií, ako aj odbornej prípravy, výcviku a cvičení potrebných na účely operačnej pripravenosti. Okrem toho, ako som uviedol v bode 76 vyššie, toto ustanovenie umožňuje trvale vylúčiť niektorých vojakov z pôsobnosti pravidiel smernice 2003/88.¹¹⁶

98. Francúzska vláda však tvrdila, že členský štát by mal mať právo trvale vylúčiť všetkých vojakov svojich ozbrojených síl z pôsobnosti pravidiel smernice 2003/88, keď tak ako Francúzska republika nesie „hlavnú medzinárodnú zodpovednosť za zachovanie mieru a bezpečnosti“ a úroveň jej vojenského nasadenia je v dôsledku toho „štrukturálne vyššia ako u iných štátov“.

99. V tejto súvislosti poznamenávam, že Súdny dvor vo všeobecnosti poukazuje na potrebu obozretnosti, pokiaľ ide o tvrdenia, podľa ktorých požiadavky národnej bezpečnosti a osobitnej obrany členského štátu odôvodňujú, aby sa tento členský štát úplne a trvale odchyľil od právnej úpravy Únie. Vo všeobecnosti vyžaduje špecifickejšie dôvody v súlade s vyvážením záujmov a proporcionalitou.¹¹⁷ Okrem toho pripomínam, že samotné znenie článku 2 ods. 2 prvého pododseku smernice 89/391 uvádza len „určité osobitné činnosti“ ozbrojených síl a nie ozbrojené sily ako celok.

100. Vzhľadom na to si dokážem predstaviť, že v prípade členského štátu, ktorý má na základe svojich osobitných medzinárodných záväzkov značný počet vojakov trvale nasadených v dejiskách vonkajších operácií, ale aj na svojom vlastnom území s cieľom zabrániť teroristickej

¹¹⁴ Hoci má zásada disponibility vo francúzskom práve bezpochyby veľký význam a zásady organizácie ozbrojených síl môžu mať v jednotlivých členských štátoch svoje špecifiká (pozri bod 65 vyššie), váham, či tieto zásady zaradiť do tej istej kategórie ako republikánske štátne zriadenie (pozri najmä rozsudok z 2. júna 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, bod 64) alebo úradný jazyk (pozri najmä rozsudok zo 16. apríla 2013, Las, C-202/11, EU:C:2013:239, bod 26). Okrem toho, hoci „národná identita“ každého členského štátu zahŕňa jeho „ústavnú identitu“ (pozri najmä návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Póiares Maduro vo veci Michaniki, C-213/07, EU:C:2008:544, bod 31), pojem ústavná identita sa podľa môjho názoru vzťahuje výlučne na „tvrdé jadro“ vnútroštátnych ústavných predpisov, ktoré definujú samotnú identitu predmetného ústavného poriadku. Kladiem si však otázku, či je „disponibilita ozbrojených síl“ skutočne jej súčasťou.

¹¹⁵ Pozri bod 87 vyššie. Tento výklad teda nevytláča podľa mňa ani jedinečnosť vojenskej profesie (pozri bod 33 vyššie).

¹¹⁶ Pozri, pokiaľ ide o návrhy v rovnakom zmysle, odporúčanie ILO č. 116 o skrátení pracovného času, 1962 (R116), bod 14 písm. a) ii) a bod 14 písm. b) vi).

¹¹⁷ Konkrétne v rozsudku z 11. januára 2000, Kreil (C-285/98, EU:C:2000:2, body 20 až 29), Súdny dvor rozhodol, že článok 2 ods. 2 smernice 76/207, ktorý povoľuje výnimky zo zákazu diskriminácie v prípade pracovných činností, „pri ktorých je pohlavie rozhodujúcou podmienkou z dôvodu ich povahy alebo podmienok ich výkonu“, neumožňuje členskému štátu úplne vylúčiť ženy z vojenských povolání zahŕňajúcich používanie zbraní, keďže takéto vylúčenie nemožno považovať za výnimočné opatrenie odôvodnené špecifickou povahou predmetných povolání alebo osobitnými podmienkami ich výkonu. Pozri tiež v oblasti DPH rozsudok zo 16. septembra 1999, Komisia/Španielsko (C-414/97, EU:C:1999:417), v oblasti verejného obstarávania rozsudok z 8. apríla 2008, Komisia/Taliano (C-337/05, EU:C:2008:203), a v colnej oblasti najmä rozsudok z 15. decembra 2009, Komisia/Fínsko (C-284/05, EU:C:2009:778).

hrozbe, ktorej je terčom, a ktorý musí neustále zabezpečovať určité preň charakteristické úlohy spočívajúce v odrazení z dôvodu jeho geopolitickej situácie – pričom Francúzsko je okrem iného od doby, keď Spojené kráľovstvo vystúpilo z Európskej únie, jediným členským štátom, ktorý disponuje jadrovými zbraňami – popri ďalších činnostiach vojakov, je uplatnenie pravidiel smernice 2003/88 čo i len na časť vojakov a týchto činností mimoriadne zložité. Predovšetkým nemožno vylúčiť, že osobitné požiadavky vyplývajúce z týchto viacerých záväzkov a činností vyžadujú zvýšenú disponibilitu vojakov. Okrem toho pripomínam, že samotná Zmluva o EÚ uznáva osobitnú vojenskú situáciu niektorých členských štátov, medzi ktoré jednoznačne patrí aj Francúzska republika.¹¹⁸ Nemožno teda úplne vylúčiť, že vzhľadom na tieto osobitné okolnosti a na mieru voľnej úvahy, ktorú je potrebné priznať členským štátom,¹¹⁹ jeden z nich môže preukázať nevyhnutnosť odchýliť sa od tejto smernice vo väčšej miere, než je uvedené v týchto návrhoch, napríklad tak, že trvale vylúči významnú časť svojich síl z pôsobnosti tejto smernice, pričom bude pravidelne prehodnocovať potrebu takéhoto vylúčenia.

101. V prejednávanej veci však nie je potrebné zaujať konečné stanovisko k tejto otázke. Rozhodnúť o nej prináleží vnútroštátnym súdom a prípadne Súdneho dvoru v rámci judiciálneho konania alebo v rámci žaloby o nesplnenie povinnosti.

5. Strážna služba vo vojenských zariadeniach nie je v zásade súčasťou „osobitných činností“

102. Pokiaľ ide o strážnu službu vo vojenských zariadeniach, ktorú B. K. vykonával a ktorá je konkrétne predmetom prvej otázky vnútroštátneho súdu, tomuto súdu prináleží overiť, či táto činnosť spadá do rámca „bežnej služby“, na ktorú sa vzťahujú pravidlá smernice 2003/88, alebo do rámca „osobitných činností“ ozbrojených síl, ktoré nevyhnutne bránia uplatneniu týchto pravidiel. Považujem však za užitočné poskytnúť mu určité spresnenia, ktoré mu umožnia rozhodnúť.

103. V tejto súvislosti strážna služba predstavuje podľa vysvetlení poskytnutých slovinskou vládou úlohu spočívajúcu v ochrane vojenských zariadení a iných strategických budov nachádzajúcich sa na území Slovinska zverených ozbrojeným silám. Aj táto činnosť sa musí vykonávať nepretržite. Ako som však uviedol, táto požiadavka kontinuity nevyhnutne nebráni plánovaniu pracovného času v súlade s požiadavkami smernice 2003/88, pokiaľ táto strážna služba predstavuje bežnú úlohu slovinských vojakov. Inak by to bolo v prípade, ak by táto strážna služba patrila do „mimoriadneho“ kontextu – predovšetkým vojenskej operácie, ktorej cieľom je reagovať na aktuálnu alebo bezprostrednú hrozbu pre národnú bezpečnosť.

104. V prejednávanej veci vnútroštátny súd zdôrazňuje, že v tomto konkrétnom prípade B. K. vykonával túto strážnu službu každý mesiac v rámci svojej obvyklej práce. Nikde sa neuvádza, že by táto činnosť bola odôvodnená konkrétnou bezpečnostnou potrebou v rámci „mimoriadneho“ kontextu. S výhradou overenia vnútroštátnym súdom¹²⁰ sa teda zdá, že táto strážna služba spadala do rámca „bežnej služby“, a teda sa uplatňuje smernica 2003/88.¹²¹

¹¹⁸ Pozri článok 42 ods. 6 ZEÚ.

¹¹⁹ Pozri bod 64 vyššie.

¹²⁰ Vnútroštátny súd musí najmä overiť, či tak ako to tvrdí slovinská vláda je strážna služba vykonávaná slovinskými vojakmi výcvikom patriacim do operačnej prípravy, čo sa ale *a priori* zdá málo pravdepodobné.

¹²¹ Na druhú stranu konkrétne odchýlky stanovené v článku 17 ods. 3 písm. b) a c) smernice 2003/88 sú relevantné najmä pre uvedenú činnosť (pozri bod 85 vyššie).

6. Predbežný záver

105. Vzhľadom na predchádzajúce úvahy navrhujem, aby Súdny dvor odpovedal na prvú otázku tak, že článok 1 ods. 3 smernice 2003/88 v spojení s článkom 2 ods. 2 smernice 89/391 sa má vykladať v tom zmysle, že vojaci v zásade patria do pôsobnosti týchto dvoch smerníc. Z ich pôsobnosti sú však vylúčení, keď vykonávajú určité „osobitné činnosti“ ozbrojených síl, ktorých špecifická povaha nevyhnutne bráni uplatneniu pravidiel týchto dvoch smerníc. Strážna služba vo vojenských zariadeniach medzi osobitné činnosti v zásade nepatrí.

C. O tom, že čas „pracovnej pohotovosti na pracovisku“ vykonaný vojakom v strážnej službe môže predstavovať „pracovný čas“ v zmysle článku 2 bodu 1 smernice 2003/88 (druhá otázka)

106. Svojou druhou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či článok 2 bod 1 smernice 2003/88 bráni vnútroštátnej právnej úprave, ktorá stanovuje, že čas, počas ktorého je vojak v rámci strážnej služby povinný zdržiavať sa v kasárňach, kde bol pridelený, a byť k dispozícii nadriadeným, pričom nevykonáva skutočnú prácu, sa nezapočítava a neodmeňuje ako pracovný čas.

107. Rozumiem tomu tak, že v slovinskom práve časť strážnej služby vykonávanej vojakmi tvorí okrem iného čas „pracovnej pohotovosti na pracovisku“. V rámci tejto pohotovosti je vojak povinný zdržiavať sa na mieste, kde bol pridelený alebo na inom mieste určenom zamestnávateľom, aby bol k dispozícii svojim nadriadeným a mohol okamžite splniť v prípade potreby úlohy, ktoré mu títo nadriadení zadajú. Tento čas sa nezapočítava ako pracovný čas a vojak má nárok len na náhradu za pracovnú pohotovosť, ktorá je stanovená vo výške 20 % jeho základnej hodinovej mzdy.

108. V tejto súvislosti je v prvom rade jasné, že vzhľadom na ustálenú judikatúru Súdneho dvora sa takýto čas „pracovnej pohotovosti na pracovisku“ musí považovať za „pracovný čas“ v zmysle článku 2 bodu 1 smernice 2003/88. Podľa tejto judikatúry totiž všetok čas, počas ktorého je pracovník povinný byť fyzicky prítomný na mieste určenom zamestnávateľom a byť mu tam k dispozícii, aby mohol v prípade potreby okamžite poskytnúť príslušné plnenia, sa má kvalifikovať ako pracovný čas.¹²²

109. V druhom rade je však potrebné zdôrazniť, že tento článok 2 bod 1 ako taký nepriznáva pracovníkovi nijaké právo. Treba ho vykladať v spojení s jedným z normatívnych ustanovení smernice 2003/88, akým je napríklad článok 3 tejto smernice, ktorý stanovuje právo na denný odpočinok, alebo článok 6 tejto smernice, ktorý stanovuje maximálny týždenný pracovný čas v trvaní 48 hodín.

110. Ako som však uviedol v bodoch 35 a 36 vyššie, smernica 2003/88 neupravuje odmeňovanie pracovníkov. Žiadne z ustanovení tejto smernice neukladá členským štátom povinnosť stanoviť určitú výšku odmeny za čas „pracovnej pohotovosti na pracovisku“, ktorý sa má kvalifikovať ako „pracovný čas“ v zmysle článku 2 bodu 1 uvedenej smernice. Každý členský štát má teda právo odmeňovať tento čas tak, ako považuje za vhodné.

¹²² Pozri najmä rozsudky z 3. októbra 2000, Simap (C-303/98, EU:C:2000:528, body 48 a 49); z 9. septembra 2003, Jaeger (C-151/02, EU:C:2003:437, body 63 a 65), ako aj z 21. februára 2018, Matzak (C-518/15, EU:C:2018:82, bod 59).

111. Vzhľadom na predchádzajúce úvahy navrhujem, aby Súdny dvor odpovedal na druhú otázku tak, že článok 2 bod 1 smernice 2003/88 sa má vykladať v tom zmysle, že na účely uplatnenia pravidiel v oblasti ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci stanovených v tejto smernici sa má čas, počas ktorého je vojak v rámci strážnej služby povinný zdržiavať sa v kasárňach, kde bol pridelený, a byť k dispozícii svojim nadriadeným, pričom nevykonáva skutočnú prácu, v celom rozsahu považovať za „pracovný čas“ v zmysle tohto ustanovenia. Uvedené ustanovenie však nebráni vnútroštátnej právnej úprave, ktorá výhradne na účely odmeny, ktorá prináleží vojakovi, započítava tento čas iným spôsobom.

V. Návrh

112. Vzhľadom na všetky predchádzajúce úvahy navrhujem, aby Súdny dvor odpovedal na otázky, ktoré položil Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Najvyšší súd, Slovinsko), takto:

1. Článok 1 ods. 3 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/88/ES zo 4. novembra 2003 o niektorých aspektoch organizácie pracovného času v spojení s článkom 2 ods. 2 smernice Rady 89/391/EHS z 12. júna 1989 o zavádzaní opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia pracovníkov pri práci sa má vykladať v tom zmysle, že vojaci v zásade patria do pôsobnosti týchto dvoch smerníc. Z ich pôsobnosti sú však vylúčení, keď vykonávajú určité „osobitné činnosti“ ozbrojených síl, ktorých špecifická povaha nevyhnutne bráni uplatneniu pravidiel týchto dvoch smerníc. Strážna služba vo vojenských zariadeniach medzi osobitné činnosti v zásade nepatrí.
2. Článok 2 bod 1 smernice 2003/88 sa má vykladať v tom zmysle, že na účely uplatnenia pravidiel v oblasti ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci stanovených v tejto smernici sa má čas, počas ktorého je vojak v rámci strážnej služby povinný zdržiavať sa v kasárňach, kde bol pridelený, a byť k dispozícii svojim nadriadeným, pričom nevykonáva skutočnú prácu, v celom rozsahu považovať za „pracovný čas“ v zmysle tohto ustanovenia. Uvedené ustanovenie však nebráni vnútroštátnej právnej úprave, ktorá výhradne na účely odmeny, ktorá prináleží vojakovi, započítava tento čas iným spôsobom.